

NORMATIVE ORDERS

Cluster of Excellence at Goethe University Frankfurt/Main

*Normatív rendeletek 02/2010. sz.
munkadokumentum*

**Jog és rend a nemzeti konfigurációkon
belül és kívül**

Dr. Poul Kjaer

Kiválósági klaszter

A normatív rendek kialakulása www.normativeorders.net

Goethe Egyetem Frankfurt am Main

Senckenberganlage 31

Postfach 16

60325 Frankfurt/Main

E-mail: Poul.Kjaer@normativeorders.net

© 2010 a szerző(k)

Jog és rend a nemzeti konfigurációkon belül és kívül

Poul F. Kjaer

Összefoglalva:

A 2008-as pénzügyi válság háttérében ez a tanulmány a társadalmi válságok olyan értelmezését vezeti be, amely a társadalmi entitások jelentéstermelésének csökkenését jelenti, és amely lehet belső vagy külső kiváltó ok. Az alkotmányok és általánosabban az alkotmányos struktúrák kialakulása a válság mindkét formájára adott válaszként értelmezhető. Ez azért van így, mert ezek olyan kétélű struktúrák, amelyek egyszerre irányulnak egy adott társadalmi egységen belüli belső rend és stabilitás fenntartására, ugyanakkor keretbe foglalják a jelentéskomponensek átadását a társadalmi egységek és környezetük között. A 2008-as pénzügyi válság tehát az alkotmányos kötődés kudarcát jelzi. Ha átfogó strukturális szempontból vizsgáljuk, e kudarc okai a világtársadalom strukturális összetétele és a fennálló alkotmányos struktúrák közötti növekvő eltérésre vezethetők vissza. A válság azt tükrözi, hogy két egyidejű, egymással összefüggő és egymást kölcsönösen erősítő strukturális átalakulásra nem sikerült reagálni. Először is, a fokozódó globalizáció, amely a különböző nemzeti konfigurációk relatív központi szerepének tömeges eltolódásához vezetett a funkcionális rendszerek reprodukciós folyamataiban. Másodszor, a világtársadalom transznacionális rétegének strukturális átalakulása a centrum/periféria megkülönböztetésre való támaszkodás csökkenése és a funkcionális differenciálódás fokozott támaszkodásán keresztül. E fejlődés számos következménye közül az egyik a transznacionális jog és politika új formáinak megjelenése. A gazdasági folyamatok, valamint más társadalmi folyamatok megfelelő alkotmányos kötöttségének biztosítása érdekében olyan új alkotmányos felépítésre van szükség, amely tükrözi ezeket az átalakulásokat.

List of Content:

.....	Bevezetés	3
A	válságok formái	4
A klasszikus politikai	nyelvkorlátozott	
.....	hatósugara	12
A nemzeti konfigurációs	hálókalkotmányos rendje.	
.....		17
A nemzeti konfigurációs hálók globalizációja	a válság révén	24
Válság az	összeolvadás révén	28
A transznacionális konfigurációs	hálók konstitucionalizálása	32
.....	Következtetés	43

I. Bevezetés

Analitikusan különbséget lehet tenni a belső és a külső okok által kiváltott válságok között. Az előbbi a jelentéstermelés (*Sinnproduktion*) terjedelme és a jelentéskomponensek termelésének támogatására rendelkezésre álló rendszeren belüli erőforrások közötti eltérést jelenti. Egy ilyen válság tehát az idő belső termelésével kapcsolatos válságként is felfogható, abban az értelemben, hogy az ilyen válságok hajlamosak rövidre zárni a pillanatról pillanatra kibontakozó autopoietikus reprodukciót. A válság külső formái kizorító hatások, negatív externáliák és a társadalmi rendszerek közötti aszimmetriák formájában jelentkeznek. A *gyakorlatban* azonban a válság általában mindkét forma keveréke. A külsőleg kiváltott válságnak belső hatásai is lesznek, és *fordítva*.

Az alkotmányok és általánosabban az alkotmányos struktúrák kialakulása a válság mindkét formájára adott evolúciós válaszként értelmezhető. Ez azért van így, mert kétélű struktúrákról van szó, amelyek *egyszerre* irányulnak egy adott társadalmi egységen (és nem csak az államformájú politikai entitásokon) belüli belső rend és stabilitás fenntartására, ugyanakkor keretbe foglalják a társadalmi egységek és környezetük közötti jelentéskomponensek átadását.

A 2008-as pénzügyi válság tehát az alkotmányos kötődés kudarcát jelző tünetként értelmezhető. Ha átfogó strukturális szempontból vizsgáljuk, e kudarc okai a világtársadalom strukturális összetétele és a fennálló alkotmányos struktúrák közötti növekvő eltérésre vezethetők vissza. A válság azt tükrözi, hogy két *egyidejű, egymással összefüggő és egymást kölcsönösen erősítő* strukturális átalakulásra nem sikerült reagálni. Először is, a funkcionális rendszerek fokozódó globalizációja, amely a különböző nemzeti konfigurációk relatív központi szerepének tömeges eltolódásához vezetett a funkcionális rendszerek reprodukciós folyamataiban. Másodsor, a világtársadalom transznacionális rétegének szerkezeti átalakulása a centrum/periféria megkülönböztetésre való támaszkodás csökkenése és a funkcionális differenciálódás fokozott támaszkodásán keresztül. E fejlődés számos következménye közül az egyik a transznacionális jog és politika új formáinak megjelenése. Egy új alkotmányos architektúra, amely

tükrözi ezeket az átalakulásokat, a gazdasági folyamatok és más társadalmi folyamatok megfelelő alkotmányos kötöttségének biztosítása érdekében.

II. A válságok formái

Közvetlen formájában a válság a várakozások és a tényleges fejlemények közötti eltérést jelenti. Mélyebb, strukturális értelemben a válság olyan állapotot jelent, amelyben egy vagy több társadalmi rendszer értelemtermelésének (*Sinnproduktion*) hatóköre jelentős időn keresztül csökken. Az ilyen csökkenések különböző fokú anomióhoz vezethetnek, abban az értelemben, hogy egy adott rendszer belső rendje nyomás alá kerül, vagy halálos lehet, abban az értelemben, hogy a jelentéstermelés mozgásterét olyan mértékben csökkenti, amely a szóban forgó rendszer(ek) fennmaradását veszélyezteti.

A jelentéstermelés csökkenésének egyik oka belső természetű. Például a gazdasági rendszerrel kapcsolatos válság lehet egyszerűen az üzleti ciklus ingadozásainak eredménye, amelyek a "rendszer szintű túlterhelés" egy formáját tükrözik, abban az értelemben, hogy az értelemtermelés expanziója elér egy fenntarthatatlan szintet, és ezáltal ellentmondás keletkezik az értelemtermelés terjedelme és az értelemkomponensek termelésének támogatására rendelkezésre álló rendszeren belüli erőforrások és anyagi alapok között. A finanszírozáson belüli piramisjátékok és a pénzügyi spekuláció egyéb formái, amelyek gazdasági buborékokhoz vezetnek, úgy értelmezhetők, mint az ilyen túlterjeszkedés súlyos formái. A katonai parancsnokok, akik túl messzire mennek, és - általánosabban fogalmazva - a politikai és katonai struktúrákkal kapcsolatos birodalmi túlterjeszkedés ősi jelensége.

más példák erre.

1

¹ A stresszel összefüggő mentális összeomlások a diszkrepancia által kiváltott válság hasonló formáját tükrözhetik a következőkkel kapcsolatban a pszichikai rendszerekhez. A belső válságokat, vagy legalábbis az ilyen válságok gyakoriságát a társadalmi struktúrák reprodukciójának (*Beschleunigung*) fokozott felgyorsulásának (*Beschleunigung*) tükrözéseként is fel lehet fogni. A modern társadalom időstruktúráinak német kritikai elméleti perspektívájához lásd H. Rosa, *Beschleunigung: Die Veränderung der Zeitstrukturen in der Moderne*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 2005); a francia posztstrukturalista nézőpontot lásd P. Virilio, *Vitesse et Politique: essai de dromologie*, (Paris: Galilée, 1977); az amerikai kritikai elmélet nézőpontját lásd W.E. Scheuerman, *Liberal Democracy and the Social Acceleration of*

A válság azonban lehet egy mélyebb strukturális folyamat eredménye is, amely a rendszerek közötti szoros kapcsolat gyengüléséből fakad a differenciálódás (*Ausdifferenzierung*) következtében. A német egyetemi rendszer folyamatos válsága például arra vezethető vissza, hogy a humboldti modell keretében a tudomány és az oktatás rendszerei intézményesített kapcsolatának egyre gyengülő intézményesüléséhez nem tudott alkalmazkodni. A tudományos felfedezések ráadásul alááshatják a bevett tudományos tényeket, és ezáltal potenciálisan válságot idézhetnek elő a

egy bevett tudományos paradigmához való viszony². Egy másik példa erre a vallási rendszer társadalmi pozíciójának viszonylagos gyengülése a korai modernitásban megjelenő funkcionális rendszerek egész sorának köszönhetően. Ez valójában a katolikus egyház belső válságához vezetett, mivel a reformáció révén egyre inkább aláássák azt a világképet, amelyre az egyház kohéziója támaszkodott, és a vallási rendszer belső átrendeződése következett be.

Amint arra később részletesebben visszatérünk, a belső újrakonfigurációs válság egy másik formája egy vagy több rendszer fokozott globalizációjából ered. Például Európa mint sajátos jogi és politikai tér összeomlása.

(*Raum*)³ a huszadik század első felében minden bizonnyal válsághoz vezetett a katasztrofális méreteket ölt. Hosszú távon nézve azonban ez a fejlemény szorosan összefüggött az Európát akkoriban jellemző államiság fokozódó globalizációjával, amely először az Egyesült Államok és Japán, majd végül az egész világ fokozatos bekapcsolódásának köszönhető.

Time, (Baltimore MD: Johns Hopkins University Press, 2004). Rendszerelméleti szempontból lásd N. Luhmann, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1997), 997. o.

A tudományos paradigmák összeomlásának következménye azonban általában az, hogy egy adott tudományterületen belül egyre több egymással versengő aldiskurzus jelenik meg. Ennek hosszú távú következményeként ismét megnőhet a jelentéstermelés hatóköre. A tudományos paradigmák kialakulásáról és összeomlásáról lásd L. Fleck, *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache: Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, [1935] 1980); T. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, (Chicago IL: Chicago University Press, [1962] 1996).

C. Schmitt, *Der Nomos der Erde. Im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*, (Berlin: Berlin: Duncker & Humblot, [1950] 1997), különösen a 200. és azt követő oldalakon.

a modern állami rendszer.⁴ Bár az európai összeomlás érintettjei voltak, jó okokból nem valószínű, hogy a fejleményeket ilyen értelemben értenénk, az államiság fokozódó globalizációja a globális (-ozó) politikai és jogi rendszerek jelentéstermelésének növekedését jelentette, ha hosszú távú strukturális perspektívából nézzük. Ezért, még ha egyes alrendszerek, mint például a politikai alrendszerek az európai nagyhatalmak formájában, veszítenek is, a fokozott differenciálódás vagy a rendszer belső átkonfigurálódása gyakran inkább csak a jelentéstermelés pillanatnyi csökkenését, de hosszú távon a jelentéstermelés lehetséges növekedését jelenti. Ebben a sajátos értelemben a differenciálódási és rekonfigurációs válságok a válságok potenciálisan "konstruktív" formáiként is értelmezhetők.

A válság kialakulásának másik oka külső természetű, abban az értelemben, hogy a negatív externáliák, a kiszorító hatások és a rendszerek közötti aszimmetriák az érintett rendszerek közül egy vagy több rendszer jelentéstermelésének csökkenéséhez vezetnek. Tisztán analitikus és némileg "formalista" kanti és Spencer-Brown ihlette perspektívából a "külső" kifejezés nem értelmezhető szigorú értelemben.

kauzális értelemben.⁵ A rendszerhatárok átlépése olyan műveleti forma, amely időbe telik. Mivel a fogadó rendszer, mint minden más rendszer, működik, vagy, sőt, a műveletről műveletre történő mozgása során időt termel, soha nem lesz teljesen ugyanaz a rendszer abban az időpontban, amikor a külső komponensek megérkeznek, mint amikor a kérdéses jelentésű komponenseket elküldték. A fogadó rendszer mindig egy lépéssel előrébb jár. Ráadásul a külső hatásoknak csak akkor van hatásuk, ha a befogadó rendszerben belsőleg felfogják és feldolgozzák őket. Az értelmezés szuverenitása (*Deutungshoheit*) mindig a befogadó rendszer előjoga marad. Kivéve azokat az eseteket, amikor egy rendszer teljesen kiirtásra kerül a

⁴ R. Stichweh, "Dimension des Weltstaats im System der Weltpolitik", in: M. Albert & R. Stichweh (szerk.), *Weltstaat und Weltstaatlichkeit. Beobachtungen globaler politischer Strukturbildung*, (Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2007).

⁵ Hasonló irányba mutató korai felismeréseket lásd N. Luhmann, *Zweckbegriff und Systemrationalität: Über die Funktion von Zwecken in sozialen Systemen*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, [1968], 1973), p. 250.

⁶ Bár ez nem feltétlenül van így, ha egy művelet megismétlődik. Lásd még P. F. Kjaer, "Rendszerek kontextusban. On the Outcome of the Habermas/Luhmann Debate", (2006) *Ancilla Iuris*, 70. o. és azt követő oldalak.

a karthagói értelemben, ezért még a külső nyomás legrendszeresebb és leghosszabb ideig tartó formái is bizonyos fokú autonómiát kell, hogy hagyjanak annak a rendszernek, amelyet

külső nyomás alatt áll. Valódi szociológiai szempontból az ilyen

Az autonómia azonban gyakran inkább formális, mint valós előjog, mivel a gyakorlatban az aszimmetriák inkább a tapinthatatlan összeolvadás (*Zusammenfließen*) folyamatai formájában jelentkeznek, ami potenciálisan a rendszerhatárok lassú, de folyamatos eróziójához vezet. Az ilyen folyamatok a legtöbb esetben csak a folyamatos diszfunkcionalitás légkörét teremtik meg, de képesek sokkal alapvetőbb zavarokat is okozni a szóban forgó rendszerekben, mivel a rendszerhatárok gyengülése potenciálisan a rendszer felbomlásához vezethet.

A kívülről indukált aszimmetriák - legalábbis elvileg - minden társadalmi rendszer között előfordulhatnak, ahogyan azt az olyan kérdések, mint a dopping (egészségügy *kontra* sport), az evangelizáció az iskolarendszerben (vallás *kontra* oktatás), a szexuális zaklatás a munkahelyen (intimitás *kontra* formális szervezetek), a környezetszennyezés (gazdaság *kontra* társadalmilag konstruált ökológiai környezet), az iszlám finanszírozása (vallás *kontra* gazdaság), a pornográfia és a *paparazzi* jelenség (tömegmédiá *kontra* intimitás), illusztrálják. Az ilyen aszimmetriák azonban ritkán vezetnek mély válsághoz, amíg tisztán bináris viszonyok maradnak. Ehelyett csupán a rendszerek közötti "szürke zónák" létezését jelentik, amelyek az érintett rendszerek számára irritációt okoznak, ami aztán a jogrendszer szabályozási kísérleteit váltja ki. A legtöbb esetben egy "valódi" válság akkor jelentkezik először, amikor egy komplex konstelláció, amely több rendszer közötti, egymással összefonódó és egymást átfedő aszimmetrikus kapcsolatok egész sorából áll, hosszabb időn keresztül megnyilvánul, és ezáltal a rendszerek bomlása felé való, egymást kölcsönösen erősítő sodródást generál. Így az általuk potenciálisan előidézett válság formája rendszerkonstellációról rendszerkonstellációra eltérő.

7

A szubjektumokkal kapcsolatos egyenértékű alakzat Hegel azon megállapítása, hogy a rabszolga mindig rendelkezik a lehetőséggel, hogy szabadságban meghalni forradalom vagy öngyilkosság által. Lásd G.W.F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse, Werke Band 7*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, [1821] 1970), 57. §.

A válságformák változatosságának másik oka az, hogy az (ön)reflexió (*Reflexion*), a más társadalmi rendszerekkel *szembeni* teljesítmény (*Leistung*) és a társadalom egészére irányuló társadalmi funkció (*Funktion*) közötti relatív súly rendszerenként eltérő. Ebből következik, hogy a különböző rendszerek a társadalmi környezetükkel *szemben* különböző hatásformákat produkálnak, és így különböző válságformákat hoznak létre. Például a művészet, az intimitás, a vallás és a tudomány (*Wissenschaft*) bizonyos ágai, valamint a reflexió viszonylag nagyobb szerepet játszik, mint más funkcionális rendszerekben, a kommunikáció porózus és nagyon "folyékony" médiumai miatt, amelyekre ezek a rendszerek támaszkodnak. Ennek az a következménye, hogy a kommunikációs formák, amelyekből ezek a rendszerek állnak, hajlamosak irritációként felbukkanni a társadalmi környezetük legváratlanabb környezetében. Ez ismét egy olyan tendenciát hoz létre ezekben a rendszerekben, amely a megkülönböztetésmentesség pillanatnyi, de kreatív formáit rendszerszintű imperatívuszokká (*Systemziel*) emeli, abban az értelemben, hogy a művészet szisztematikusan a határok áttörésére törekszik, ahogyan az igaz szerelemnek is minden korlátozással dacolnia kell. Amint az a szubjektivitás szemantikájára való erős támaszkodásban kifejeződik, a válságélményeket ráadásul hajlamosak ezeken a rendszereken belül személyre szabott "egzisztencialista" módon keretezni. Ha azonban az e rendszerek által létrehozott de-differenciálódás fajtái sikeresen fenntartják magukat hosszabb időn keresztül, akkor egy olyan szemantikai visszahatás alakul ki, amely a társadalom egészének dekadens "késő római" bukásának veszélyét hangsúlyozza, és ennek következtében rejtett erők mozgósíthatók e világ Raszputyinjai ellen.

A politikai rendszert ezzel szemben az jellemzi, hogy viszonylag nagyobb hangsúlyt kap az a funkció, amelyet a társadalom egészével *szemben* hoz létre. Amikor a politikai rendszer állami formában működik, a társadalmi funkció erős hangsúlyozása a terület (újra)építésére és a kollektívan kötelező érvényű döntések meghozatalára való irányultságában nyilvánul meg. A társadalmi funkcióra való viszonylag erősebb összpontosítás azonban nem biztosít a politikai rendszernek semmiféle felsőbbrendűséget. Ez mindenekelőtt azért van így, mert a funkció, a teljesítmény és a reflexió között nincs hierarchia. A társadalom integrációját továbbra is mindhárom forma egyidejű megléte feltételezi. A három dimenzió nem az orosz babák stílusában kapcsolódik egymáshoz, ahol mindegyik benne van a következőben. Másodsor, bár a feladatok, amelyeket a politikai rendszerek reprodukálnak, nagyon is alapvető jellegű, a funkciók reprodukciójára való viszonylag nagyobb hangsúlyt

a társadalom egészét tükrözi a feladatok körének ugyanilyen erős csökkenése is. amelyekkel a politikai rendszer az állam formájában foglalkozik. A politikai rendszer kompaktabb elemeket eredményezhet, mint a reflexióra nagyobb hangsúlyt fektető rendszerek, de - amint arra hamarosan visszatérünk - ennek az az ára, hogy a politikai nyelv hatósugara korlátozott marad, és ezt a korlátot a későbbiekben hajlamosak "elfedni" olyan ideológiai szemantikák, amelyek papíron továbbra is a társadalom egészére irányulnak.

A politikai rendszeren belüli értelemtermelés rendkívüli sűrűsége, de ugyanilyen redukált formája tükröződik a politikai rendszer által termelt válságok formáiban is. A legtöbb esetben egy politikai válság, például egy utódlási válság, amely azzal fenyeget, hogy megszakítja a működéstől működésig tartó autopoietikus láncot, csak a szereplők egy szűk körét érinti, akik olyan politikai hálózatokon belül működnek, amelyeket

általában a politikai szervezetek csúcsait veszik körül.⁹ Még akkor is, ha egy *államcsíny* az élet az utcán általában napokon belül visszatér a normális kerékvágásba. De ahogy a politikai totalitárius formája, a fasizmus, a nemzetiszocializmus,

kommunizmus és a radikális iszlamizmus,¹⁰ illusztrálja, a politikai rendszer, bizonyos feltételek mellett

feltételek, amelyek képesek váratlan evolúciós ugrásokat tenni a hirtelen terjeszkedés révén, jelezve ezzel, hogy szoros kapcsolat áll fenn a politikai kommunikációs formák általános visszafogottsága és a masszív, időnként előforduló *cunamik* tendenciája között.

energiák.¹¹ Az a vélelem, hogy kapcsolat áll fenn az általános korlátozó intézkedések között

politikai rendszer és az ilyen *cunamik között* az a tény is alátámasztja, hogy a totalitárius politika általában a viszonylag gyenge államokban alakul ki, míg az erős

⁸ Itt Chris Thornhill "Az alkotmányos legitimitás történeti szociológiája felé" című írását követjük, (2008) 2 *Elmélet és társadalom*, 161. o.

Egy másik példa az EU, ahol az autopoietikus lánc a szerződés felülvizsgálatától a szerződés felülvizsgálatáig tart, és ahol a válságsemantika minden olyan esetben megjelenik, amikor egy felülvizsgálati folyamat késik vagy kudarcra fenyeget. Lásd még: P.F. Kjaer, *Between Governing and Governance: On the Emergence, Function and Form of Europe's Post-national Constellation*, (Oxford: Hart Publishing, 2010), 21. o. *és azt követő oldalak.*

¹⁰ Az érvelés, miszerint a mai iszlamizmus a "hagyományos" huszadik századi totalitárius rendszer egyik változata ideológiák, lásd M. Mozaffari, "The Rise of Islamism in the Light of European Totalitarianism" (Az iszlamizmus felemelkedése az európai totalitarizmus fényében), (2009) 1

Totalitárius mozgalmak és politikai vallások, 1. o.

¹¹

J. M. Lotman, *Kultur und Explosion*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, [orosz eredeti 2000] 2010).

10

az államok általában képesek kellő önmérsékletet tanúsítani. ¹² Amikor az ilyen *cunamik* bekövetkezik, a következmény a racionalitás politikai formájának engedelmessé váló társadalmi szegmensek radikális bővülése lesz, ami drasztikusan csökkenti más rendszerek értelemtermelését. Amint azonban a totalitárius politika legtöbb formájának története és sorsa mutatja, az ilyen terjeszkedések általában a rendszer túlterheléséhez és egy későbbi szakaszban hirtelen összeomlásához vezetnek.

De a globális politikai rendszernek a demokrácia által jellemzett szegmensében is állandó téma marad a politikai és bürokratikus hatalommal való visszaélés és a kormányzat "túlterjeszkedése", amint azt az évszázados törekvés is mutatja, hogy alkotmányos biztosítékokkal korlátozzák a politikai döntéshozatal önkényét. A politikai racionalitás kiterjesztése szorosan összekapcsolódott a jogiasodás (*Verrechtlichung*) tendenciájával, mivel a politikai döntések végrehajtását továbbra is az ilyen döntések általánossá tett jogi szabályozássá való átalakítása feltételezi.

a bürokratikus intézkedések, amelyek ismét a saját anomáliáikat produkálják. ¹³ Az a tény, hogy a jogrendszer az ilyen anomáliákat a "*juridifikáció*" kifejezéssel fémjelzi, azt jelzi, hogy a jogrendszernek más társadalmi hangsúlya van, mint a politikai rendszernek, amennyiben a társadalom meghatározott rétegeivel *szembeni* teljesítmény a jog legdominánsabb védjegye. A teljesítmény szempontjából a jogrendszer *par excellence* tranzakciós költségrendszerként működik. A társadalmi rendszerek működőképességének szinte minden formája jogi keretekre támaszkodik, vagy legalábbis a jogi eszközökre való potenciális hivatkozásra belső működésükben, valamint a környezetükre való reflexiójukban. Így a jogrendszer sokkal több speciális "szolgáltatást" nyújt a társadalom többi része számára, mint a politikai rendszer. Ez egyrészt csökkenti a jogi műveletek által okozott járulékos károk mértékét a politikai műveletekhez képest. Másrészt, a jogi elemek általában egyfajta

¹² Ugyanezzel az érveléssel találkozhatunk Chris Thornhillnél is; lásd például: "Towards a Historical Sociology of Constitutional Legitimacy", 8. *lábjegyzet*, 161. o.

¹³ M. Weber, "A bürokrácia", in: H. Gerth & C.W. Mills (szerk.), *From Max Weber*, (New York: Oxford University Press, 1946); lásd még: J. Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns, Band I, Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1981), 447. o. és köv.

mélyebb hatást gyakorol a konkrét felépítésre és más rendszerek működési módjára. A jogrendszer tehát sokkal több környezetbe és különböző problémakonstellációba avatkozik be, mint a politikai rendszer, de ezt általában kevésbé általánosított módon teszi, ami alapot ad annak a gyakori tévhitnek, hogy a jogrendszer a politikai rendszer pusztán "végrehajtó eszköze".

A gazdasági rendszer is erősen a teljesítményre összpontosít. Az intimitás és a vallás bizonyos formái valószínűleg a kivételek, amelyek megerősítik azt a szabályt, hogy a funkcionális rendszerek nem működhetnek anélkül, hogy ne támaszkodnának a gazdasági erőforrások folyamatos áramlására, és így a gazdasági rendszerhez való nagyon szoros kapcsolódásra. Míg a jogrendszer a legtöbb esetben csupán egy átfogó keretet biztosít, és mint ilyen, inkább csak "tartalék" rendszer marad, amely csak mélyreható konfliktusok esetén lép működésbe, addig a pénzközeg ezzel szemben sokkal szélesebb körű használatot élvez a társadalmi rendszerek mindennapi működésében. Egyrészt a gazdasági erőforrások képességeket biztosítanak, másrészt a finanszírozás folyamatos szükségessége hajlamos a gazdasági racionalitáshoz való alkalmazkodás strukturális ösztönzését bevezetni, ami például az olyan területeken, mint a tudomány, az egészségügy, a művészet és a kereskedelem irányába mutató tendenciákban fejeződik ki.

a tömegmédiában.¹⁴ Az ilyen alkalmazkodások főként olyan kontextusokban fordulnak elő, ahol a költségvetés

követelményeket kell teljesíteni. Így ezek főként olyan szervezetek keretein belül bontakoznak ki, mint például egyetemek, filmstúdiók, kórházak, művészeti múzeumok, újságok stb. Ez azt jelenti, hogy a többi funkcionális rendszerre gyakorolt hatás többnyire közvetett, abban az értelemben, hogy az alkalmazkodás felé tett lépések ritkán irányulnak közvetlenül a funkcionális rendszereket vezérlő logika *ellen*, hanem inkább a szervezeti infrastruktúra *ellen* irányulnak, amelyre ezek támaszkodnak. Például a szervezetek gazdasági optimalizálása érdekében alkalmazott New Public Management eszközök csak közvetve hatnak az ezektől a szervezetektől függő funkcionális rendszerekre. Ezért a gazdasági racionalitáshoz való alkalmazkodás nem tünteti el a sajátos funkcionális racionalitásokat, de közvetve csökkenti a

T. W. Adorno, *The culture industry: selected essays on mass culture*, (London: Routledge, 1991); T. W. Adorno & M. Horkheimer, *Dialectic of Enlightenment*, (New York: Herder & Herder, [1972] 1994), 120. o. és kőv.

a lehetséges műveletek kiválasztandó területe, mivel ezek a rendszerek alapját képező szervezeti struktúrák keretét adják.

A gazdasági rendszeren belül a teljesítményre való erős összpontosítás és a pénzközeg széles körű használata azt jelenti, hogy egy gazdasági válság valószínűleg gyakoribb és gyorsabb járványszerű hatásokkal jár, mint a legtöbb más funkcionális rendszerben bekövetkező válságok. Hirtelen költségvetéseket kell csökkenteni és projekteket elhalasztani, és ez jellemzően viszonylag válogatás nélkül történik. Így aválság közvetlen formáját, nevezetesen a várakozások és a tényleges fejlemények közötti eltérést valószínűleg gyakrabban idézi elő a gazdasági rendszer, mint a legtöbb más rendszer. Ez megint csak magyarázatot adhat arra, hogy a gazdasági rendszert gyakran úgy értelmezik, mint ami hajlamosabb a válságokra, mint más funkcionális rendszerek. De bár egy gazdasági válság (például a nagy gazdasági világválság) egyértelműen képes hatalmas társadalmi átalakulásokat kiváltani, ez ritkán fordul elő. A gazdasági rendszeren belüli válság a maga modern formájában ritkán vezet más társadalmi rendszerek integritásának teljes összeomlásához, hanem csupán a lehetőségek átmeneti beszűkülését eredményezi. Így a gazdasági válságok talán gyakoribbak, de ezek is általában viszonylag felszínes hatást gyakorolnak a társadalom más részeinek strukturális összetételére.

III. A klasszikus politikai nyelv korlátozott hatósugara

Az a kísértés, hogy a célok elhajlítása a ne ed a pénzügyeknek való megfelelés érdekében, valamint az a felfogás, hogy a gazdasági rendszerek gyakran korlátozzák a más rendszereken belüli értelemtermelés mozgásterét, hagyományosan bizonyos kellemetlenséget eredményezett a pénzközeggel és a gazdasági reprodukciót vezérlő logikával *szemben*. Ennek egyik kifejeződése a politikai erők folyamatos törekvése arra, hogy

"újra beágyazni" a gazdasági rendszert.

¹⁵

Politikai ideológiák, mint például a konzervativizmus,

A szocializmus, az ökológia, a nacionalizmus és az iszlamizmus mind osztozik ebben a törekvésben. Totalitárius változataikban ez a holisztikus világ helyreállítására irányuló kísérletekben jut kifejezésre, a radikális szétválasztáson keresztül. A lágyabb és nem totalitárius változatokban a

Economic Origins of our Time, (Boston MA: Beacon Press, [1944] 2001).

A törekvés a jó szándékú próbálkozásokban fejeződik ki, hogy fenntartsák a "meghittséget és ...

vidékiség" (*Nestwärme und ... Ländlichkeit*).¹⁶ Ilyen szubsztancialista ideológiák a következők,

azonban szemantikai fikciók, abban az értelemben, hogy ezek olyan konstrukciók, amelyek tükrözik a

a modernitás "második természete" (*zweite Natur*).¹⁷ Ezért, bár az ilyen fikciók hajlamosak arra,

valós hatásai vannak, soha nem voltak képesek helyreállítani a vélt

a premodern világ áldásai. A politikai szubsztancialista formák kudarcá

azonban nem jelenti azt, ahogyan azt a liberális ideológia a legtisztább formájában képviseli, hogy a gazdasági rendszer és környezete közötti kapcsolatot nem árnyékolják be konfliktusok. Amint azt az olyan kérdések, mint a környezetszennyezés, a prostitúció és a korrupciós aszimmetriák mutatják, a gazdasági rendszer és társadalmi környezete közötti kizorító hatások és negatív externáliák állandó téma maradnak.

A választott ideológiától függetlenül azonban a klasszikus politikai nyelvezetre támaszkodó konceptualizáció nem ragadja meg a fontos dimenziókat. A politikai rendszer belső perspektívájából a gazdasági rendszer és környezete közötti kapcsolat kérdése lényegében a többé-kevésbé államiság kérdésére redukálódik. A "több állam" követelése azonban, mint már jeleztük, figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a valódi katasztrofális következményekkel járó vak evolúciós fordulatok gyakrabban történnek a politikai, mint a gazdasági rendszeren belül. Ráadásul a gazdasági reprodukciós folyamatok állam általi újbóli beágyazását követelő politikai erők nem ismerik el, hogy az állam is egy beágyazatlan struktúra. A modern állam - a premodern uralmi formákkal ellentétben - egy különálló és absztrakt jogi személy, amely elkülönül tagjaitól. A modern szuverén állam az általános és személytelen uralom struktúrája, abban az értelemben, hogy minden szabály minden személyre vonatkozik egy adott területen belül. Ez az uralom olyan formája, amely csak minimális kommunikációt igényel az alattvalók felé, és csak olyan formában, amely konkrét szerepekre utal, amelyek kibontakoznak.

¹⁶ Luhmann Ferdinand Tönnies *Gemeinschaft-fogalmát* kommentálva; lásd N. Luhmann, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1997), p. 1068.

¹⁷ Lásd G.W.F. Hegel, 7. jegyzet, 4. §.

¹⁸ Elektronikusan elérhető a következő címen:

<https://ssrn.com/abstract=1687013>

P.F. Kjaer, "A beágyazottság strukturális átalakulása", in: Ch. Joerges & J. Falke (szerk.), *Karl Polanyi, Globalisation and the Potential of Law in Transnational Markets*, (Oxford: Hart Publishing, 2010).

14

meghatározott beállításokon belül.¹⁹ A modern államok alkotmányos struktúrái, ezért csak mint beágyazatlan struktúrák érthetők. Ezen túlmenően még a "jól A "szándékolt" vállalkozások, mint például a jóléti államrendszerek létrehozására irányuló politikai törekvések, általában negatív mellékhatásokat produkálnak a weberi értelemben vett reifikáció és a polgárok klienssé válásának formájában, racionalizáló logika.²¹ Így a piacnak és a jóléti állam bürokráciájának a ugyanannak az érmének két oldalaként értelmezzük. A klasszikus állam *kontra* gazdaság harc tehát nem a beágyazottsággal kapcsolatos harc. Ehelyett ez egy olyan csata, amely a jelentésszférák elhatárolásával foglalkozik, ahol egyik sem a szóban forgó szféráknak nincs sajátos szubsztancialista fölényük.²²

Míg a jóléti állam elkötelezett védelmezői nem ismerik el, hogy a jóléti államot az állam beágyazottsága, a kortárs bal- és jobboldali luhmanniak megkerülik a a kérdést nem-étatista álláspontot képviselve. Közös bennük, hogy osztoznak az önszerveződő társadalom romantikus víziójában. Ezzel a baloldali luhmanniak Marx, Gramsci, Polanyi, valamint Negri és Hardt nyomdokaiba lépnek, akik mindannyian némileg eltérő, de ugyanolyan homályos víziókat dolgoztak ki egy demokratikus, de nem állami alapú gazdaságszervezés.²⁴ A jobboldali luhmanniak, másrészt

¹⁹ U.K. Preuss, "Az alkotmányok és az államiság szétválasztása: életképes-e a globális alkotmányosság? Koncepció?", in: P. Dobner & M. Loughlin (szerk.), *The Twilight of Constitutionalism?*, (Oxford: Oxford University Press, 2010), különösen 26. és azt követő oldalak.

²⁰ James Tully elismeri az állam szétválasztását, de "nem kívánatosnak" tartja. Itt, Thornhill és mások nyomán, inkább az államiság előfeltételének tekintik. Lásd: J. Tully, "The Imperialism of Modern Constitutional Democracy", in: N. Walker & M. Loughlin (szerk.), *The Paradox of Constitutionalism: Constituent Power and Constitutional Form*, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 318. o., és C. Thornhill, 8. jegyzet, 161. o., lásd *főntebb*.

²¹ Például Adorno és Horkheimer reifikációs tézisének újrafogalmazása kapcsán (*Verdinglichungsthese*) Habermas következő kijelentését találjuk; "A szociális munkás csak *egy újabb* szakértő, aki nem szabadítja fel a jóléti állami bürokrácia ügyfeleit tárgyi helyzetükből". (fordításom, PFK); J. Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns, Band 2, Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1981), 544. o. Habermas dőlt betűs szavai.

²² Kjaer, 18. *lábjegyzet*.

²³ Lásd például: W. Streeck, *Re-Forming Capitalism: Institutional Change in the German Political Economy*, (Oxford, Oxford University Press, 2009).

²⁴ A baloldali luhmanni programhirdetéshez lásd A. Fischer-Lescano, "Kritische Systemtheorie Frankfurter Schule", in: G.-P. Calliess, A. Fischer-Lescano, D. Wielsch & P. Zumbansen (szerk.), *Soziologische*

a Hayek-féle önszerveződő hálózati társadalom mellett érvelnek, a Hayek-féle

mevlátások.²⁵ A jobboldali luhmanni hálózati megközelítés a hálózatokat úgy tekinti, mint a

a társadalom alapvető építőkövei, és ezáltal túlhangsúlyozhatja a hálózati jelenség jelentőségét olyan mértékben, ami megnehezíti a következők azonosítását

a hálózatok sajátos teljesítménye és társadalmi funkciója a társadalomban.²⁶ A következőkkel kapcsolatban

egy központi szempontot, a megközelítés azonban fontos elméleti előnnyel rendelkezik a baloldali-luhmanni állásponttal szemben, mivel egyik központi fókuszpontja a szervezeti struktúrák konkrét működési formája. Ezzel szemben a baloldali luhmanniak szisztematikusan hajlamosak figyelmen kívül hagyni a szervezeti szempontot. A kérdés, hogy milyen konkrét szervezeti modellt kívánnak képviselni, megmarad.

a baloldali luhmanniak válasz nélkül.²⁷ A baloldali luhmanni megközelítés tehát nem képes megérteni a szervezetek és rendszerek hiper-komplex összeomlását, amely a 2008-ban kirobbant pénzügyi válság kapcsán megfigyelhető. Ehelyett a középpontjuk továbbra is a civil társadalomra épülő "utcai aktivizmus" különböző formáira, mint a változásra irányuló nyomás mozgósítására alkalmas stratégiára korlátozódik. Hajlamosak figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a változásra irányuló nyomást általános bürokratikus intézkedésekké kell alakítani, ha a nyugdíjakat ki akarják fizetni, a kórházakban kezeléseket akarnak végezni és az iskolákban betűket akarnak tanulni. De annak egyértelművé tétele, hogy a politikai követelések megvalósítása a modern társadalomban lehetetlen a formális szerveződés összetett formáira való támaszkodás nélkül, automatikusan rávilágít a baloldali-luhmanni program korlátozott hatókörére, mivel radikálisan korlátozza azt a potenciális szerepet, amelyet a társadalomban játszhatnak. Amíg nem vállalkoznak az intézmények együttes elemzésére és az intézményeken keresztül való menetelésre (*Marsch durch die Institutionen*), addig egy parazita szerepre szorítkoznak, amelyben

Jurisprudenz. Festschrift für Gunther Teubner zum 65. Geburtstag, (Berlin: Walter de Gruyter, 2009). Lásd még: S Buckel, *Subjektivierung und Kohäsion. Zur Rekonstruktion einer materialistischen Theorie des Rechts*, (Weilerswist: Velbrück, 2007).

Lásd például K.-H. Ladeur, *Der Staat gegen die Gesellschaft. Zur Verteidigung der Rationalität der Privatrechtsgesellschaft*, (Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2006).

²⁶ P.F. Kjaer, "Beágyazottság a hálózatokon keresztül - a hálózati koncepció kritikai értékelése a Hálózatokban".

²⁷ *Oeuvre of Karl-Heinz Ladeur*, (2009), 4 *German Law Journal*, 483. o.

Lásd: S. Buckel, 24. *lábjegyzet*, 316. o. és azt követő oldalak.

csupán arra képesek, hogy irritálják a társadalmi rendszerek autopoietikus folyamatait anélkül, hogy mélyen beavatkoznának e folyamatok tényleges formájába. A gyakorlatban a baloldali luhmanniak funkciója továbbra is a baloldali schmittianusok által eredetileg művelt kiegészítő pártos szemantika újrahasznosítására korlátozódik, azzal a kiszámítható eredménnyel, hogy a Che Guevara-féle küzdelmek (*Kämpfe*) végül öncéllá (*Selbstzweck*) emelkednek.

Általánosabban fogalmazva, az emancipatív társadalomelmélet hajlamos figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a modern társadalom mindenekelőtt "szervezeti társadalom".

(*Organisationsgesellschaft*).²⁸ A szervezeti dimenzió fontossága

hangsúlyozza az a tény, hogy a tizenhetedik és tizennyolcadik században

szervezeti forradalmak, amelyek a megelőző katonai forradalmakból erednek, és amelyek²⁹

a politikai és gazdasági forradalmak alapját képezte, amelyek a

a tizennyolcadik század végén és a tizenkilencedik század folyamán. Állami bürokráciák³⁰

és a magánvállalkozások hagyományosan ugyanarra a hegelianus és weberianus

a formális szervezeti modellek.³¹ Így a gazdaság *kontra* politika dichotómia nem nem ragadja meg, sőt, aktívan elrejteti azt a tényt, hogy a szervezeti struktúrák alapvető logikája, amelyre a gazdasági és politikai struktúrák támaszkodnak, nagyrészt azonos marad. Például az a szervezeti struktúra, amelyet a

²⁸

Egy fontos kivételt lásd David Sciulli munkáját; különösen a *Theory of societal Alkotmányosság. Foundations of a non-Marxist critical theory*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), és *idem, Corporate Power: An Application of Societal Constitutionalism*, (New York: New York University Press, 2001).

²⁹ Áttekintéseket és paradigmatisz szövegeket lásd: M. Roberts, *The Military Revolution, 1560-1660*, (Belfast: Boyd, 1956); C. Tilly, *Coercion, Capital, and European States AD 990-1990*, (Oxford: Blackwell Publishing, 1990); J. A. Black, *A Military Revolution? Military Change and European Society 1550-1800*, (London-Basingstoke: Macmillan, 1991).

³⁰ G. Harste, *Modernitet og Organisation*, (Koppenhága: Forlaget Politisk Revy, 1997). Az alábbiakat alapul véve

Norbert Elias némileg hasonló meglátások alapján a francia forradalmat nem másként írta le, mint egy *államsínyként*, amelynek során az állami bürokrácia egyik ága, a *nemesség (noblesse de robe)* kiszorított egy másik ágat, a *nemességet (noblesse d'épée)*. Lásd:

N. Elias, *Über den Prozeß der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen, Band 2*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, [1938] 1976), 230. o. és *folytatólagosan*. Az alternatív nézethez, miszerint a forradalmak szélesebb körű emancipatív erőket is magukban foglalnak, lásd H. Brunkhorst, "Machbarkeitsillusionen, feierliche Erklärungen und Gesänge. Zum Verhältnis von Evolution und Revolution im Recht", in: G.-P. Calliess *et al.*, 24. sz. jegyzet *fentebb*.

³¹

Hegel, 7. jegyzet, 277. és azt követő §; Max Weber, "Bureaucracy", in: H. Gerth & C.W. Mills, 13.

Supra. jegyzet.

a modern cégek az iparosodás áttörésekor az állami bürokráciát vették példaképül, ahogyan a New Public Management bevezetése is a modern bürokráciára támaszkodik.

cég, mint inspirációs forrás. A fegyvelmezés logikája és a szisztematikus az autonómia csökkentése a hierarchiának való alávetettség révén, valamint a magán- és a közszféra közötti szakadásból eredő "elidegenedés" ugyanúgy dominál a közszférában, mint a magánszervezetekben. Amennyiben a késő modern társadalomban kiaknázatlan emancipációs potenciált szeretnénk azonosítani, ez csak a gazdaság *kontra* politika dichotómiával való szakítással és a társadalom egészének politizálására való törekvéssel érhető el. Ehelyett a hangsúlyt egy alacsonyabb és szándékosan depolitizált szintre kell helyezni, abban az értelemben, hogy a "terepen" lévő szervezeti formák átalakítása a központi kérdés. A világ társadalmának funkcionálisan legjobban differenciált részein a progresszív pedagógiai eszközök bevezetése az iskolarendszerben és a munkavállalók autonómiájának és önszerveződésének növelését célzó menedzsmenttechnikák lehetővé tétele valószínűleg sokkal nagyobb hatással lesz az egyének autonómiájának mértékére, mint az állami alkotmány módosítása vagy a véletlenszerű utcai tüntetések. A tanszéki (*Lehrstuhl*) alapú egyetem patrónus-kliens viszonyai, a családi tulajdonú kis- és középvállalkozások (*Mittelstandsunternehmen*) ugyancsak félig feudális struktúrái és a fél-autoritárius állam (*Obrigkeitsstaat*) formájában működő politikai és jogrendszer keretein belül működő jogi szakma (*Juristenstand*) hegemon hatalma a valódi problémák. Vagy másképp fogalmazva, a mai társadalomban az a nagyon konkrét kérdés, hogy egy hivatalos szervezet tagja milyen lépéseket tehet anélkül, hogy a vezetője (*Vorgesetzter*) aláírását kérné, a valódi emancipációs kérdés. A létező irányzatok azonban

az emancipatív politikai és jogi elméletekben többnyire nem veszik figyelembe ezt a szempontot, ³³ mint ahogy az is

illusztrálja a performatív ellentmondás, amelyet számos esetben megfigyelhetünk.

³² P.F. Kjaer, "Poszt-hegeliánus hálózatok: Deakin fejezetéhez" in: M. Amstutz & G. Teubner (szerk.), *Networks: A többoldalú együttműködés jogi kérdései*, (Oxford: Hart Publishing, 2009).

³³ Habermas deliberatív elméletéből például lényegében hiányzik a konkrét szervezeti forma kérdése. Lásd J. Habermas, *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1992).

egyetemi környezetben. A vezető akadémikusok a tudományos munkájukban az emancipációt szorgalmazzák, ugyanakkor különböző mértékű buzgalommal kénytelenek a bürokratikus hatalom klasszikus fegyelmi eszközeire támaszkodni, amikor tudományos vezetőként tevékenykednek. A jogrendszer aktivizálása ráadásul nem feltétlenül jelent választ az ilyen problémákra. A formalizált jog csupán hajlamos még merevebb és *de facto* hierarchikusabb struktúrákat bevezetni, abban az értelemben, hogy a szigorú jogi keretezés

inkább alátámasztja, mintsem aláássa a weberi szervezeti formákat.

34

Az etatista és nem etatista jogi és politikai elmélet egyaránt megdermedt egy klasszikus modernista ideológiai formában, amely nem felel meg a társadalmi műveletek tényleges formájának. Ehelyett az irányítás- és szervezetelmélet, valamint a pedagógiai elmélet a legígéretesebb tudományos diskurzusok, amikor arról van szó, hogy olyan jelentéskomponenseket állítsanak elő, amelyek képesek növelni az emancipatív társadalmi átalakulás dinamikáját a kortárs társadalomban. Ha valaki ma egy radikálisan emancipatív projektet akarna újraindítani, valószínűleg értelmesebb lenne egy üzleti iskolában, egy közigazgatási iskolában vagy egy pedagógiai főiskolán állást keresni, mint belépni egy jogi vagy társadalomtudományi kar soraiba, vagy részt venni egy jogi vagy társadalomtudományi karon.

³⁵
egy cross-over agytrösztben.

IV. A nemzeti konfigurációs hálók alkotmányos rendje

A politikai nyelv korlátozott hatókörének közvetlen következményei vannak arra, hogy a modern társadalomban hogyan jön létre a társadalmi rend a alatt, amennyiben a politikai rendszer társadalomban betöltött szerepének hagyományos értelmezése szorosan kapcsolódik ahhoz az elképzeléshez, hogy a társadalmi rend megteremtése a politikai rendszer előjoga. A politikai rendszer az államok formájában kétségtelenül központi szerepet játszik, de ez már

34

Például az állami egyetemek reformjának nehézségei a kontinentális Európában, úgy tűnik, szorosan összefüggnek a munkajog által általában, és különösen a közszféra alkalmazottaira vonatkozó szabályozás által előírt szigorú jogi szabályok áthágásának nehézségeihez kapcsolódik.

Például: <http://www.solidarische-moderne.de>.

mindig is csupán egy volt a több dimenzió közül. A jelenséget, amelyet a köznyelvben nemzetállamoknak nevezünk, ehelyett sokkal összetettebb konfigurációként kell értelmezni, amely funkcionális alrendszerek, rendszerek, szervezetek, hálózatok, szakmák és többé-kevésbé megfoghatatlan kulturális összetevők egész sorából áll, és amelyek mindegyike sokféleképpen kapcsolódik egymáshoz. Az ilyen konfigurációkat a világtársadalom egy korlátozott részén belül egymást kölcsönösen erősítő strukturális kapcsolatok sűrű hálója jellemzi, amelyek a megfigyelők sokasága közötti elvárások konvergenciáját hozzák létre. Mint ilyenek, egyfajta lokalizált "magasabb rendet" hoznak létre, amely nem redukálható összetevőinek összegére. Ehelyett olyan autonóm univerzumok jellegével bírnak, amelyek nagymértékben alkotják az egyének társadalmi valóságát.

A jogi és politikai alrendszerek egyértelműen fontos helyet foglalnak el az ilyen konfigurációkban, mivel központi társadalmi funkciójuk az, hogy biztosítsák a következők összeegyeztethetőségét

az ilyen konfigurációk időszerkezete (*gesamtgesellschaftlichen Zeitausgleich*).³⁶

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ilyen konfigurációk pusztán a jogi és a politikai rendszer összegét jelentik, vagy hogy olyan struktúrákként értelmezhetők, amelyekben más társadalmi struktúrák alávetik magukat a politikai-jogi komplexum elsőbbségének. A politikai és jogi keretrendszerek korlátozott hatókörét jól szemlélteti az a tény, hogy az ilyen konfigurációk különböző dimenziói a területi lehatároltság különböző fokaira támaszkodnak. Míg például a jogi és politikai alrendszerek tekintetében az egyértelműen meghatározott területiség nagyon is szókimondó, addig a "nemzetgazdaságok" kifejezés sokkal porózusabb és metaforikusabb fogalom marad, annak ellenére, hogy a konfigurációs rendeken belül a gazdasági csere nagyobb sűrűsége figyelhető meg. A különböző dimenziók azonban nem csupán a területi kötöttségek különböző fokozataival működnek. Az euró bevezetése előtt Belgium és Luxemburg közös valutaövezetet alkotott; a humán tudományok (*Geisteswissenschaft*) és a társadalomtudományok német nyelvre támaszkodó részei valószínűleg inkább nyelvi, mint területi elhatárolások alapján értelmezhetők, és így Ausztria és Luxemburg a német nyelvterülethez tartozik.

³⁶

N. Luhmann, *Recht der Gesellschaft*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1993), 429. o.

Svájc német nyelvű részei a német nyelvű *akadémiai* maghoz, ahogyan azt is megfigyelhetjük, hogy a kanadai baseballklubok az amerikai ligában játszanak, nem pedig egy külön kanadai ligában, és így tovább. Az ilyen példák mindenekelőtt azt illusztrálják, hogy a területi elhatárolások belső határok maradnak, és nem politikai vagy jogi keretek. Továbbá, hogy egy konfigurációs háló létezésének nem feltétele a különböző dimenziókon belüli teljesen azonos területi elhatárolások, hanem csupán a területi átfedések bizonyos fokozata. Az az elképzelés, hogy a szuverén állam a területén belül abszolút hatalommal rendelkezik, tehát szemantikai

fikció, amely a valóságban soha nem létezett.³⁷

Így a konfigurációs háló nem képez egységet szubsztancialista értelemben.

és nem létezik egyetlen, államilag beágyazott nemzeti kultúra.³⁸ Ehelyett lehetséges, hogy

egymást kölcsönösen erősítő, átfedő és így egymásba fonódó kultúrák sokaságát figyelhetjük meg, például a nemzeti jogi kultúrák, a nemzeti politikai kultúrák, a nemzeti tudományos kultúrák és - a gazdaságon belül - az "üzleti tevékenység" sajátos társadalmi gyakorlatának formájában. Amellett, hogy az ilyen kultúrák a tudás "tárházaként" és ezáltal a tanulás alapjaként szolgálnak, a megfelelő funkcionális rendszerek "belső környezeteként" is működnek, abban az értelemben, hogy keretbe foglalják azokat a horizontokat, amelyeket a műveletek folyamatos kiválasztásakor figyelembe vesznek, és ezáltal stabilizációs mechanizmusokként szolgálnak, amelyek csökkentik a társadalmi reprodukció változékonyságát. Ezek "fiktív szemantikára" támaszkodnak, például az alapító mítoszok és a nyelvek, a hagyományok és a "szerzett érdekek" társadalmi konstrukciói formájában, amelyek az egyes társadalmi szférákra jellemzőek. Ezek absztrakt konstrukciók, vagy hegeli kifejezéssel élve,

"második természet",³⁹ amelyek mindazonáltal továbbra is "valóság" maradnak, abban az értelemben, hogy van

³⁷ Az ilyen szuverenista gondolkodás Jean Bodinra támaszkodó rekonstrukcióját lásd U.K. Preuss, 19. jegyzet.

³⁸ *Supra*, 35. o. és azt követő oldalak.

³⁹ Az ellentétes nézőpontot lásd U. Haltern, *Was bedeutet Souveränität?*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2007).

valós hatások a kommunikációs formák kiválasztása szempontjából. Ezek szolgálnak a társadalmi bizalom megteremtésének keretei az adott társadalmi szférán belül, és mint ilyenek, hozzájárulnak e struktúrák belső stabilitásához abban az értelemben, hogy csökkentik az ingadozást. Míg a funkcionális rendszerek alapvetően világos rendszerhatárok és megfelelő belső sűrűség alapján működnek, addig a rendszerkultúrák sokkal folyékonyabbak és átfedő jellegűek, és mint ilyenek, sokkal kevésbé sűrűek, ezáltal nagyfokú rendszerközi összefonódást eredményeznek.

A konfigurációs hálók egyik központi aspektusa a kölcsönös stabilizáció a sűrű intézményesített kapcsolatok kialakulásán keresztül, például olyan (neo-)korporatista struktúrák formájában, amelyek a gazdasági és a politikai rendszer közötti fokozott differenciálódás nyomán alakultak ki. A konfigurációs hálók tehát csökkentik a szóban forgó rendszerek autonómiáját, ugyanakkor hajlamosak arra, hogy növeljék e rendszerek azon képességét, hogy más rendszerek által előállított jelentéskomponensekre támaszkodjanak, és ezáltal a rendszereket további "termelőkapacitásokkal" lássák el. A konfigurációs hálók rendkívül valószínűtlen és összetett evolúciós eredményeket képviselnek, mivel a rendszerstruktúrák egész sorának kölcsönös rögzülését jelentik, amelyek lehetővé teszik a folyamatos terjeszkedést, miközben a rendszer reprodukciójának belső változékonysága a háló rögzítése révén csökken. A sikeres konfigurációk így a fenyegető válságokra adott evolúciós válaszoknak tekinthetők, abban az értelemben, hogy rendet teremtenek, társadalmi stabilitásként értelmezve, azáltal, hogy a különböző összetevők belső változékonyságát csökkentik, miközben a kívülről indukált kizorító hatások és aszimmetriák minimalizálódnak.

A konfigurációs hálók valósága elsősorban a szervezetek és rendszerek szintjén jön létre, abban az értelemben, hogy - mint már jeleztük - a formális szervezet a modern társadalom gerince. A formális szervezet az a forma, amelyen keresztül a belső rend a funkcionálisan lehatárolt területeken belül létrejön, mint ahogyan

40

A. Mascareño, "La Cultura chilena como ficción real", in: M. Figueroa & M. Vicuña (szerk.), *El Chile del Bicentenario*, (Santiago de Chile: Ediciones Universidad Diego Portales, 2008).

a rendszerek közötti csere "kapcsolattartó pontjaként" szolgálnak. A gazdasági rendszeren belül például a nagyvállalatok olyan komplex rendező struktúrákként működnek, amelyekben az anyavállalatok, leányvállalatok, beszállítók, forgalmazók, kiskereskedők és fogyasztók kölcsönösen egymást erősítő kapcsolatokba kerülnek, ahogyan a gazdasági szféra "önszerveződése" is tükröződik a cégek, munkáltatói szövetségek, szakmai szövetségek, szakszervezetek, kereskedelmi kamarák stb. komplex konglomerátumainak létrehozásában. Ezen túlmenően az ilyen struktúrák hajlamosak intézményesített koordinációt folytatni

mechanizmusok (⁴¹*Verhandlungssysteme*), ⁴²partnerségek és ⁴³hálózatok az extraközvetítői

rendszer szintű szervezetek. Hasonló, funkcionálisan tagolt összetételeket figyelhetünk meg olyan területeken, mint a tudomány, a vallás, a tömegmédiák és így tovább. Az ilyen szervezetek által létrehozott stabilizációs formát azonban a társadalmi struktúrák instrumentális harmonizálása feltételezi a társadalmi szerepek és gyakorlatok rendkívül tovakodó társadalmi mérnöki munkája révén, ami drasztikusan csökkenti a lehetséges működésük hatókörét. Például az egyik átkel a Rajnán, és hirtelen a rendszerelmélet *terra incognita*, mert nem felel meg az intézményesített

a szociológia gyakorlata a francia egyetemi rendszerben. ⁴⁴

Ennek következtében a másodrendű politika egy sajátos formája figyelhető meg, abban az értelemben, hogy a funkcionális szférákon belüli belső rendezési forma olyan kérdéssé válik, amely olyan szervezeti elrendezésekbe csatornázódik, amelyek kollektívan kötelező érvényű döntéseket vagy a funkcionális területeken belüli kollektív döntések funkcionális megfelelőit hozzák létre. A politika ilyen formái azonban nem jelentenek totalizáló államot vagy a társadalom "teljes" politizálását. Ez mindeneke előtt azért van így, mert a politika ilyen formái "másodlagos kód" maradnak, amely csupán a szóban forgó rendszer kódjainak mellékleteként működik. Másodsor, a formális szerveződésre való erős támaszkodás a szervezeti formák bevezetésével

⁴¹ H. Wilke, *Systemtheorie III: Steuerungstheorie*, (Stuttgart: Lucius & Lucius, 1998), 109. o.

⁴² N.Å. Andersen, *Partnerségek. Machines of Possibility*, (Bristol: The Policy Press, 2008).

⁴³ Kjaer, 32. *lábjegyzet*.

⁴⁴ H. Rabault, "La réception de l'œuvre de Niklas Luhmann en France: difficultés, analyse et prospective",

stabilizáció, amelyek kifejezetten arra irányulnak, hogy egyazon műveletben lehetővé tegyék és korlátozzák a politika ilyen formáit, ezáltal csökkentve annak esélyét, hogy a politikai kommunikáció az utcára kerüljön, majd a csőcselék boszorkányüldözéssé váljon. Így a politika "társadalmi" vagy nem állami formái a szervezeti politika egy sajátos formájára korlátozódnak.

Ebből következik, hogy a sikeres konfigurációk nem a társadalom politikai racionalitásnak való teljes alárendelése alapján működnek, sem pedig olyan formában, amelyben a politikai csak az államban lakozik a szűk, formalista luhmanni értelemben vett államban. Ehelyett a politika bizonyos fokozódása figyelhető meg, abban az értelemben, hogy a politika államalapú formája és a másodlagos formák közötti bizonyos kapcsolatok szorosabbak maradnak, mint mások, mint ahogyan a hierarchia belső foka is az államon belüli

a másodlagos formák társadalmi területenként eltérőek.

⁴⁵ Ezért nem

meglepő, hogy a politika radikális visszaszorítása, ahogyan azt például a libertáriusok szorgalmazzák, vagy a politika totalizálása a "radikális demokráciára" való törekvés révén, ugyanolyan életképtelen fejlődési útnak bizonyult a politikai rendszer számára.

A központi intézményi struktúra, amelyre a konfigurációs rendek támaszkodnak, az alkotmányos forma. A konfigurációs hálókval kapcsolatban az alkotmányos struktúrák egész sora figyelhető meg, például az állami alkotmányok, a gazdasági és társadalmi alkotmányok, az egyházi alkotmányok és a szervezetek alkotmányai (például a vállalatok és egyesületek alkotmányai) formájában. A konfigurációkat tehát nagyon összetett alkotmányos konglomerátumok jellemzik, amelyekben az állami alkotmányok csak egy (nagyon fontos) elemet jelentenek. Az alkotmányok olyan struktúrákként értelmezhetők, amelyek a normák létrehozására és az ilyen normák közötti konfliktusok megoldására szolgáló általános elveket a saját hatalmi forrásaik alapján állapítják meg és tartják fenn, miközben jogi keretre támaszkodnak. Az alkotmányok másik központi jellemzője, hogy az alkotmányokat egy időbeli

⁴⁵

Valamelyest hasonló meglátásokért lásd G. Teubner, "The 'State' of Private Networks: A kialakulóban lévő jogi

Regimes of Polycorporatism in Germany", (1993) 2 *Brigham Young University Law Review*.

eltérés abban az értelemben, hogy idővel változnak, de általában lassabb ütemben, mint a társadalmi struktúrák, amelyekkel szemben orientálódnak. Társadalmi horgonyok, amelyek keretbe foglalják a társadalmi fejleményeket, abban az értelemben, hogy egyidejűleg korlátozzák a választható lehetséges műveletek számát, és olyan elveket biztosítanak, amelyek célja a tényleges műveletek kiválasztásának megkönnyítése. Mint ilyenek, a rendezés formáiként is felfoghatók, abban az értelemben, hogy ugyanannak a társadalmi struktúrának a reprodukciós formáját alkotják, amely ellen irányulnak.

A társadalmi rend keretezése kettős mozgással valósul meg, abban az értelemben, hogy az alkotmányok egyszerre alkotnak belső rendet a saját funkcionális területükön belül, és a jogok igénybevételén keresztül megteremtik a stabilizált kapcsolatok lehetőségét más területekkel. Egyidejűleg a belső változékonyság csökkentésére és a külvilággal *szembeni* autonómia megőrzésére irányulnak olyan célzott intézkedések révén, amelyek célja az aszimmetriák és a kizorító hatások csökkentése. Az autonómia megőrzése azonban nemcsak negatív elhatárolódás formájában valósul meg, hanem olyan stabil, de szűk kapcsolatok formájában is, amelyek a jelentéskomponensek rendszerközi transzferének intézményesítése révén lehetővé teszik a koevolúciós folyamatok lezajlását.

Az alkotmányok körkörös konstrukciók abban az értelemben, hogy ugyanannak a struktúrának a sajátos, sűrű formái, amely ellen irányulnak. Ez a formális szerveződésre való támaszkodásukban is kifejeződik. A *gyakorlatban* tehát nem társadalmi alkotmányok, abban az értelemben, ahogyan egy politikai vagy gazdasági alkotmány a kommunikáció politikai vagy gazdasági formáit mint olyanokat alkotmányozza. Egy alkotmány nem nyúl a parlamenten kívüli ellenzékhez (*Außerparlamentarische Opposition*) vagy a feketegazdasághoz, vagy ha igen, akkor csak részben. Ehelyett csupán a formális szerveződésre támaszkodó részeket alkotmányozzák, és ezzel automatikus korlátokat vezetnek be. Ez ismét rávilágít a másodrendű politika fontosságára a társadalom nem állami alapú szféráin belül. A funkcionális rendszerek intézményesített és jogi keretbe foglalt összekapcsolásán keresztül a jelentéskomponensek átadása továbbra is a belső fordítási mechanizmusok meglétének függvénye, amelyek a másodrendű politika formáját öltik. A másodrendű politika az alkotmányos keretbe foglalt kommunikáció címeként szolgál. Külső funkcióikban az alkotmányok a kapcsolódások biztosításának kettős problémájára válaszolnak.

és átfedések, miközben az összeolvadás állandóan jelenlévő veszélye is visszaszorul. Ezek olyan evolúciós ellenintézkedések (*Gegensteuerungsmechanismen*), amelyek olyan formák, amelyek célja az összeolvadás irányába történő strukturális elmozdulások megfékezése, abban az értelemben, hogy a hatáskörök, hatáskörök és döntési eljárások formalizálása révén az aszimmetrikus viszonyok és a funkcionális kultúrák összefonódása ellen próbálnak fellépni, ahogy általánosabban a társadalom funkcionálisan differenciált jellegét a szervezeti felépítés alátámasztása révén megszilárdítják.

amelyekre a funkcionális rendszerek támaszkodnak. Az alkotmányos kötődés az igazi *Wunderwaffe* a

amelyekkel a belső és külső eredetű válságokkal szembesülnek.

V. A nemzeti C onfigurációs hálók globalizációja a válság révén

A nemzetállamokhoz általában társított konfigurációs hálót is lehet

a saját struktúrák (*Eigenstrukturen*) konglomerátumaként kell értelmezni. ⁴⁷ A

az ilyen konfigurációk megjelenése Európában a már meglévő feudális struktúrák keretein belül zajlott. A modern szervezeti, területi, jogi, gazdasági, politikai stb. formák kialakulása egy olyan folyamaton keresztül jött létre, amely

a feudális struktúrák metamorfózisa. ⁴⁸ A modern konfigurációk a következők révén alakultak ki

évszázados folyamatok, amelyek során a premodern struktúrák csak fokozatosan váltak többé-kevésbé üres héjjá, vagy teljesen eltűntek. Így a modern konfigurációs struktúrák parazitoidaként is felfoghatók (paraziták, amelyek végül elpusztítják gazdatestüket), abban az értelemben, hogy a modern társadalom új és egyre autonómabb struktúrái függenek - és nagymértékben az általuk létrehozott - új struktúráktól.

⁴⁶ Némileg hasonló nézethez lásd D. Sciulli, *A társadalmi alkotmányosság elmélete. Alapjai egy nem marxista kritikai elmélet*, 28. lábjegyzet.

⁴⁷ R. Stichweh, "Struktúráképződés a világtársadalomban. The Eigenstructures of World Society and the Regional Cultures of the World", elérhető a következő címen: A világtársadalom és a világ regionális kultúrái: <http://www.unilu.ch/files/5stwworldsociety.eigenstructures.1.pdf>.

⁴⁸ A jogi forradalmakhoz vezető metamorfózisról lásd H. Brunkhorst, "Machbarkeitsillusionen, feierliche Erklärungen und Gesänge. Zum Verhältnis von Evolution und Revolution im Recht", in: G.-P. Calliess *et al.*, 24. lábjegyzet.

a korábban létező struktúrákat, de idővel mégis marginalizálta ugyanezeket a struktúrákat.

Bár a feudális struktúrák maradványai továbbra is léteznek az európai környezetben (például alkotmányos monarchiák és nemesi hálózatok), ezek már nem foglalnak el központi helyet a társadalomban. A premodern és modern struktúrák közötti konfliktusos kapcsolat egy változata azonban a világ nagy részén ma is központi jelentőséggel bír. Ez azért van így, mert az imperializmus révén a társadalomszervezés sajátos nyugati formáját exportálták az egész földkerekségre. Ennek az a következménye, hogy a világ nagy részét - leginkább Afrikát, Ázsiát és Latin-Amerikát - továbbra is többrétegűség jellemzi, abban az értelemben, hogy az alapvetően európai eredetű modern szervezeti formák - mint például a kodifikált jogrendszerek és az általánosított bürokratikus struktúrák - a (nyugati értelemben vett) hagyományos társadalmi szervezeti formák "tetejére" kerültek, anélkül, hogy a hagyományos társadalmi szervezeti formák teljes háttérbe szorulását elérték volna. Így az általuk képviselt különböző logikák továbbra is párhuzamosan működnek, vagy külön-külön, de összefonódva, vagy hibridek kialakításán keresztül.

olyan szerkezetek, amelyek a két dimenzió elemeit ötvözik. ⁴⁹ Az alapvető intézményi a modern társadalom jellemzői, mint például az alkotmányok, a szerződési jog, a tulajdonjogok stb. egyidejűleg lehetnek érvényben, miközben a differenciálódás premodern formái különböző mértékben és változatban továbbra is meghatározzák a társadalmi működés formáját a modern struktúrák "alatt", és gyakran olyan módon, amely rövidre zárja az operatív

a modern struktúrák gyakorlatai. ⁵⁰ A világ legtöbb helyén, nem csak az államban, de a fentiekben leírt konfigurációs hálók is meglehetősen új jelenségnek számítanak, abban az értelemben, hogy az ilyen struktúrák globalizációja először a XX. század közepének dekolonializációs folyamatai nyomán bontakozott ki. Így tehát,

⁴⁹ Lásd például: L. Avritzer, "Kultúra, demokrácia és a köztér kialakulása Braziliában", in: J. Souza & V. Sinder (szerk.), *Imagining Brazil*, (New York: Lexington Books, 2005); M. Neves, *Verfassung und Positivität des Rechts in der Peripheren Moderne*, (Berlin: Duncker & Humblot, 1992), 7. o..

⁵⁰ Amint arra Luhmann rámutatott, Dél-Olaszország kiváló hely ennek megfigyelésére. Lásd N. Luhmann, "Kausalität im Süden", (1995) 1 *Soziale Systeme. Zeitschrift für Soziologische Theorie*; lásd még: P.F. Kjaer, 26. jegyzet, 483. o., lásd még: P.F. Kjaer, 26. jegyzet, 483. o.

a társadalmi szerveződés modern formái globalizálódtak, ugyanakkor a világ nagy részén belül csak egy vékony réteget alkotnak, amely (még) nem kapott olyan mélységet, amely lehetővé tenné, hogy a strukturális minták reprodukciójának domináns formája legyen.

Mindezek után a huszadik század történelmét úgy lehet felfogni, hogy azt a funkcionálisan differenciált struktúrák relatív jelentőségének fokozatos, de folyamatos növekedése, és ezzel együtt az állami alapú területi differenciálódás és a konfigurációs hálók modern formái jellemzik. Ennek számos következménye közül az egyik a globális centrum/periféria differenciálódás, mint a mintázatok reprodukciójának önálló formája, csökkenése. Ennek a mozgásnak az első jelentős jele a huszadik század első felében az "Európa és a többi" közötti különbségtétel lebomlásában bontakozott ki, és ezáltal a "nemzeti konfigurációk európai konfigurációjának" azon fajtája, amely a tizenhatodik századtól kezdve egyre erősebben jellemezte Európát. Bár az ezt követő katonai, gazdasági és egyéb katasztrofális események kiváltó oka kétségtelenül a tényezők igen összetett konstellációja volt, beleértve az összeomlást a

alkotmányos stabilizációs mechanizmusok a nemzeti konfigurációkon⁵¹ belül, a legfontosabb

A strukturális ok a funkcionális rendszerek és a (nemzetek közötti) nemzeti konfigurációs hálók kudarca, amelyek nem képesek belsőleg alkalmazkodni a globalizáció fokozódásához, megfelelő belső átkonfigurációk révén. Például az Egyesült Államok gazdasági rendszerközponti szerepének a 19. század végétől kezdődő relatív növekedése által okozott változások nem tükröződtek az intézményi struktúrákban bekövetkezett egybehangzó változásban. A brit font maradt a globális horgonyvaluta, még jóval azután is, hogy ennek a szerepnek az alapja megszűnt. Hasonlóképpen, az Egyesült Államok növekvő jelentősége nem tükröződött az amerikai politikai rendszernek a két világháború közötti időszakban a globalizálódó politikai rendszerben betöltött megnövekedett szerepében, ami ellentmondást eredményezett a formája és a helye között.

⁵¹

Erről bővebben lásd: Chris Thornhill, "The Future of the State" in Poul F. Kjaer, Gunther Teubner és Alberto Febbrajo (szerk.): *A pénzügyi válság alkotmányos szempontból: The Dark Side of Functional Differentiation* (Oxford: Hart Publishing, megjelenés: 2011).

a gazdasági és politikai reprodukciós folyamatok és az intézményi struktúra, amelynek célja e folyamatok stabilizálása volt. Csak a katasztrófa után bontakozott ki elegendő tanulási folyamat a Bretton-Woods-rendszer létrehozásával, az amerikai dollár mint globális horgonyvaluta intézményesülésével, valamint a globális politikai rendszer belső átrendeződésével, a hegemon megbízólevélnek az Egyesült Királyságról az USA-ra történő átruházásával.

A "westfáliai-keynesiánus" alkotmányos felépítés újra stabilizáló alkotmányos felépítése

keret",⁵² ahogyan azt a Bretton-Woods-i architektúra felvázolta, azonban csak a magát néhány évtizedig, ahogyan lényegében megmaradt egy olyan struktúrának, amelynek a

Az észak-atlanti térség a magja.⁵³ Amint azt a Bretton-Woods-i egyezmény összeomlása megtestesítette.

A "Nyugat és a többi" közötti különbségtétel fokozatos lebomlása az 1970-es években kezdődött, Japán fokozott (újra)bevonásával, majd később a kelet-ázsiai régió más részeinek a világgazdaságban betöltött súlyának növekedésével. A jövőbeli történelmi tanulmányok ezért arra a következtetésre juthatnak, hogy a 2008-as pénzügyi válságot csak akkor lehet megfelelően megérteni, ha azt egy sokkal nagyobb, az 1970-es évektől kezdődően kibontakozó átalakulás csúcspontjának tekintjük; egy olyan változás, amelyet egyfajta szuperbuborékkal lepleztek le, amely a pénzügyi piacokon, a magán- és a magánszektorban egy sor al-buborékot veszélyeztetett.

fogyasztás, lakásépítés, kormányzati kiadások stb., amelyek jellemezték

a világgazdaság nagy részét az elmúlt három évtizedben.⁵⁴ Így a teljes

Ennek a fejlődésnek a nagyságrendje először a 2008-as pénzügyi válsággal vált nyilvánvalóvá. A globális társadalom mintegy 500 évvel ezelőtti kialakulása óta először fordult elő, hogy a legtöbb

⁵² N. Walker, "Túl a határvitákon és az alaprácsokon: A normatívák globális rendezetlenségének feltérképezése", (2008) 6 *International Journal of Constitutional Law*, 373. o.

⁵³ Arra az érvre, hogy az észak-atlanti térség ma is a világgazdaság magja, lásd P. Hirst & G. Thompson, *Globalizáció kérdésben. A nemzetközi gazdaság és a kormányzás lehetőségei*, 2. kiadás. (Cambridge: Polity Press, 2001).

⁵⁴ A buborékok fogalmához lásd még Dirk Baecker: "A válság kulturális formája", in: Poul F. Kjaer, Gunther Teubner és Alberto Febbrajo (szerk.): *The Financial Crisis in Constitutional Perspective: A funkcionális differenciálódás sötét oldala* (Oxford: Hart Publishing, megjelenés: 2011).

G. Soros, *A pénzügyi piacok új paradigmája: A 2008-as hitelválság és annak következményei*, (New York: Public Affairs, 2008), 81. és azt követő oldalak.

a világ a válság végére valószínűleg a centrumhoz fog tartozni, abban az értelemben, hogy a világtársadalom olyan államokhoz kapcsolódó részei, mint Brazília, Kína, India és Oroszország, már nem fognak perifériára szorulni, és ezáltal a centrum/periféria megkülönböztetés egyre inkább elavulttá válik. A G8-ak G20-akká való átalakulása ennek a fejlődésnek az első intézményi jele.

Így azt, amit az elmúlt évtizedekben a *globalizáció* kifejezés alatt értettünk, valószínűleg inkább egy átmeneti fázisként kellene felfogni, amely egy olyan a különböző nemzeti konfigurációk súlyának és központi szerepének relatív változása.⁵⁶ A durva, tizenhetedik századi szemlélet, amely az államokat holisztikus, a társadalom egészét felölelő entitásoknak tekinti, valószínűleg az ilyen átalakulásokat csupán az államok közötti erőviszonyok megváltozásának tekinti. Az államok relatív súlyát és jelentőségét minden bizonnyal befolyásolják az ilyen átalakulások, de a gyakorlatban sokkal alapvetőbb változásokkal van dolgunk a nemzeti konfigurációk *különböző*, de egymástól függő dimenzióinak relatív súlyában, amelyeket a társadalom mélyebb struktúráinak (*Tiefenstrukturen*) alapvető változása okozott a funkcionális differenciálódásra való fokozott támaszkodás révén. A jelenlegi átmeneti szakasz így csupán a funkcionális differenciálódás primátusának újabb és újabb kiterjesztését jelenti a világ egyre nagyobb részeire; egy olyan kiterjesztést, amely a különböző funkcionális területeken belül a meglévő stabilizáló rendszerek összeomlásához vezetett, és az új strukturális realitásoknak megfelelő helyettesítések kidolgozásának sürgető szükségességéhez. A 2008-as válság tehát a világgazdaság strukturális összetétele és az azt stabilizálni hivatott (inter)nemzeti szabályozási struktúra közötti ellentmondást tükrözi. Ebben az értelemben a jelenlegi válság, akárcsak az 1930-as évek válsága, egyfajta globalizációs válságként értelmezhető. Ez nem azt jelenti, hogy a globalizáció mint olyan a probléma, de azt igen, hogy a strukturális átalakulásokra való reagálás feltűnő képtelensége figyelhető meg, abban az értelemben, hogy a globalizáció fokozódása

⁵⁶

Hasonló meglátásokért, bár redukcionista szemlélet alapján, amely az ilyen átalakulást lecsökkenti folyamatokat a tiszta gazdasági logika kiterjesztésének kérdésére lásd I. Wallerstein, "Globalizáció vagy az átmenet kora?", (2000) 2 *International Sociology*, 249. o.

A funkcionális rendszerek átalakulása nem tükröződik a gazdasági folyamatok, valamint más társadalmi folyamatok intézményi, sőt alkotmányos kereteinek megfelelő kiigazításaiban és újrakonfigurációiban. Mind a nagy gazdasági világválság, mind a 2008-as válság azt jelzi, hogy a világgazdaság horgonya szerepének rendezett "átadása" a strukturális átalakulások nyomán lehetetlennek tűnik.

VI. Válság a C oalescence révén

Nem meglepő, hogy a 2008-as pénzügyi válsághoz vezető folyamat bizonyos strukturális rokonságot mutat azokkal a folyamatokkal, amelyek az európai térségnek az észak-atlanti térséggel való felváltásához vezető átmeneti szakaszokban bontakoztak ki. Az európai tér szétesése, amely a 19. század végén kezdett kibontakozni, és amely a 20. század első felében a két világháborúban nyilvánult meg, a funkcionális rendszerek közötti határok radikális felbomlásával járt, abban az értelemben, hogy az államformájú politikai rendszer radikálisan kiterjesztette hatókörét. Az első világháborúban a háborús erőfeszítésekhez szükséges erőforrások mozgósításának szükségessége az államok más társadalmi szférákba való behatolásának radikális kiterjesztését vonta maga után. A gazdaság hadigazdasággá (*Kriegsökonomie*) vált, a tudományt a haditechnika fejlesztésének eszközévé alakították át, az oktatási rendszer

57

a hazafiság reprodukálásának eszközévé vált stb.

A gyakorlatban azonban az állam kiterjesztése kétirányú volt, mivel a közszféra kiterjesztése a magánstruktúrák beolvasztásával idővel aláásta a politikai rendszer belső alkotmányát, abban az értelemben, hogy a beolvasztott speciális érdekeket vezérlő privatista logika egyre inkább uralni kezdte az államot. Így az európai katasztrófa első felének központi következménye az összeolvadás volt abban az értelemben, hogy a funkcionális-

⁵⁷

Lásd például: B. D. Porter, *War and the Rise of the State. The Military Foundations of Modern Politics*, (New York: The Free Press, 1994), 195. o. és azt követő oldalak.

a modernitás differenciált, a szervezeti rendszerek által biztosított infrastruktúrája hatalmas nyomásnak volt kitéve, és a világtársadalom egyes részein teljesen összeomlott, megteremtve ezzel az alapját annak a fajta totalitárius politikának, amely a későbbiekben

58
hogyan az európai összeomlási folyamat második felében domináljon.

Az "olcsó pénz" rendszere, amelyre a világgazdaság bővülése - amelynek horgonya az Egyesült Államok gazdasága - az elmúlt három évtizedben támaszkodott, hasonló szóhasználatú írható le. Az új pénzügyi rendszer bevezetése a monetarista ideológia alapján életképtelen kompenzációs reakciót jelentett a strukturális változásokra, ami a politikai és a gazdasági rendszer közötti funkcionális szétválasztás részleges felbomlásához vezetett. Az Egyesült Államok mint a világgazdaság "motorja" és intézményes horgonya pozíciójának viszonylagos gyengülése az elmúlt négy évtizedben óriási nyomást gyakorolt a növekedési szintek növelésére a domináns pozíció megőrzése érdekében. Bár ezek a folyamatok túlságosan összetettek ahhoz, hogy formalizált politikai döntések eredményére lehessen redukálni őket, a "Reaganomics" bevezetése, mint a hidegháború megnyerésének eszköze, és általánosabban az Egyesült Államok világbeli pozíciójának fenntartása, jó példa erre. Az úgynevezett neoliberális ideológiai keret, amelyet e fejlődés alátámasztására dolgoztak ki, elvileg az állam visszaszorításának gondolatán alapult, hogy az önkorrekciós folyamatok alapján a piac uralkodhasson. Ennek következménye azonban nem annyira az állam visszaszorítása, mint inkább az állam és az adórendszer átalakítása volt, amelyre támaszkodott. Ez utóbbi eredménye a gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségek növekedése volt. Hosszú távon azonban az állam újrakonfigurálása sokkal fontosabb volt, mivel a *raison d'État* privatista érdekek általi elfoglalásához vezetett, és ezáltal aláásta a politikai és a gazdasági racionalitás közötti különbséget. Ez nem csak a természetes monopóliumok (vízellátás, vasút *stb.*) privatizációjával kapcsolatban volt így, amely

58

Chris Thornhill, "Az állam jövője" in Poul F. Kjaer, Gunther Teubner és Alberto Febbrajo, "Az állam jövője".

(szerk.): *A pénzügyi válság alkotmányos szempontból: The Dark Side of Functional Differentiation* (Oxford: Hart Publishing, megjelenés: 2011).

mindig is a magán- és a közszféra határán mozogtak. Ehelyett egy sokkal mélyebb foglyul ejtésre került sor a New Public Management eszközeinek az állam egész területén történő bevezetésével, és ezáltal a politikai műveleteket a gazdasági racionalitás alá rendelték.

Ezen túlmenően a politikai rendszer szabályozó funkciója az állami formában a gazdasági rendszerrel *szemben* a pénzügyi piacok szabályozatlansága felé való elmozdulással megbomlott, ami azonban nem annyira az állami ellenőrzés mértékéről szólt, mint inkább a foglyul ejtésről, abban az értelemben, hogy a monetarista ideológia által befolyásolt állami szabályozók a közérdek védelmezőiből a pénzügyi ágazat kiszolgálóivá váltak, aminek következtében a szereplők és a szabályozók közötti kapcsolatot egyre inkább az összeolvadás jellemezte. Ez ténylegesen aláásta a gazdasági és a politikai rendszer közötti strukturális kapcsolat értékét, abban az értelemben, hogy a gazdasági folyamatokkal *szemben* a közszabályozás által előírt stabilitás és visszafogottság egyre inkább meggyengült. Ennek a pénzügyi rendszeren belül is voltak következményei, mivel a különböző funkciók, termékek és kockázati szintek közötti különbségtétel összeomlott, abban az értelemben, hogy a bankok, befektetési bankok és fedezeti alapok közötti különbségtétel egyre inkább elmosódott. Így a közszankcionált szabályozás általános megerősítésén túlmenően a társadalmi szabályozás egy új formája mellett szólhat a társadalmi

alkotmányosság⁵⁹ a pénzügyeken belül. A társadalmi konstitucionalizmus egy formája, amely

a funkcionális szétválasztás (a Volker-szabály), mint központi elem, abban az értelemben, hogy a pénzügyi ágazat különböző szegmensei közötti szétválasztás fenntartására irányul, és ezáltal csökkenti az alacsony kockázatú tevékenységek - mint például a hagyományos banki tevékenység - és a magas kockázatú tevékenységek - mint például a fedezeti finanszírozás - közötti kitétség kockázatát. A pénzügyi rendszert irányító általános logika összetett átalakítása, amely az állami intézkedések és a magán önszabályozás kettős mozgásán alapul.

⁵⁹

David Sciulli, *A társadalmi alkotmányosság elmélete: Egy nem marxista kritikai elmélet alapjai*, a fenti 28. megjegyzés.

szüksége⁶⁰ Olyan intézkedések, amelyek belsőleg tűzfalakat hivatottak létrehozni a s. következők között

a pénzügyi rendszer különböző szektorai, és amelyek külsőleg az összeolvadás megfékezésére irányulnak a gazdasági rendszer és más társadalmi szférák - például a politikai rendszer - közötti funkcionális elkülönítés fenntartása révén, amely a gazdasági rendszer és a politikai szféra közötti funkcionális szétválasztás fenntartása révén.

egyidejűleg, egyidejűleg működő csatornákként működnek vissz csatlakoz a ó
(*Rückkopplung*), alkotmányos és így korlátozott strukturális kapcsolatokon keresztül jönnek létre, amelyek formális szervezetre és formális jogi keretre támaszkodnak.

A fentiekből következik, hogy a pénzügyi válság által feltárt valódi probléma nem elsősorban az állam *méretének* kérdése. Bár ez továbbra is a politikai viták legitim és fontos területe, nem az a kérdés, hogy az államnak a GDP 30%-át vagy 40%-át kell-e kitennie, az igazi kérdés. Az igazi veszélyt ehelyett a politikai és a társadalmi racionalitás más formái, például a gazdasági racionalitás közötti operatív különbségtétel felbomlása jelenti. A politikai fundamentalizmus valamennyi változatának közös jellemzője, hogy az "eredendő bűnt" igyekeznek leküzdeni.

(*Sündenfall*) funkcionális differenciálódás⁶¹ a társadalom alávetettségén keresztül a társadalom

a racionalitás egyetlen formájához. A fundamentalista ideológiák az összeolvadás ideológiái. Mint ilyen, a neoliberalizmus logikai összetételét tekintve szintén fundamentalista ideológiaként értelmezhető, amennyiben egy egydimenziós ökonomista logikát kíván a társadalom egészére ráerőltetni. A különbség - eltekintve természetesen a társadalmi "károk" radikálisan eltérő mértékétől, amelyeket a különböző fundamentalista ideológiák ténylegesen okoztak - az, hogy az olyan szélsőséges esetek, mint a kommunizmus, a fasizmus és a nemzetiszocializmus a társadalom egészét igyekeztek alávetni a politika egy közvetlen formájának anélkül, hogy egy külső szemantikai univerzumra mint médiumra támaszkodtak volna. Ezekben a totalitárius ideológiákban közös az a nézet, hogy a totalitárius formájú politikai rendszernek egy közvetítés nélküli politikai logika alapján kell átültetnie magát a társadalom minden más szférájába. A hatalomnak egy olyan csupasz formáját támogatják, amelyben

⁶⁰

Lásd még: Gunther Teubner "Alkotmányos pillanat? The Logics of Hitting the Bottom" " in Poul F. Kjaer, Gunther Teubner és Alberto Febbrajo (szerk.): *A pénzügyi válság alkotmányos perspektívában: The Dark Side of Functional Differentiation* (Oxford: Hart Publishing, megjelenés: 2011).

⁶¹

N. Luhmann, *Die Wirtschaft der Gesellschaft*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 1989), 264. o.

a társadalom teljes alávetettségének elérésére irányuló törekvést nem leplezik, hanem szándékosan kiemelik és megerősítik, mint öncélú célt. Ezzel szemben a neoliberalizmus és az ökológia, a nacionalizmus, a vallási fundamentalizmus és a szocializmus fundamentalista formái közös jellemzője, hogy paradox módon egyetlen, a politikai rendszeren kívüli univerzumot - például gazdasági, környezeti, nemzeti vagy vallási hitrendszereket - használnak eszközként a társadalom totalizáló politikai ideológiának való alávetésére irányuló kísérlethez. A radikális totalitárius ideológiákkal ellentétben a társadalom más részeihez való viszonyukban egy "közvetítő változó" támaszkodnak, és ezt az egyetlen közvetítő változót igyekeznek a társadalom egészére átültetni. Így paradox módon egy olyan ideológia, mint a neoliberalizmus, amelynek látszólag az a célja, hogy a politikai rendszer hatókörét a lehető legnagyobb mértékben csökkentse, ezt csak politikai eszközökkel és egy politikai univerzum keretein belül tudja elérni. Mint ilyen, a neoliberalizmust továbbra is a politikai és nem a gazdasági racionalitás vezérli, abban az értelemben, hogy a társadalom teljes egészében egy ökonomista logikának való alávetésének szándéka elsősorban politikai cél marad, és csak másodsorban gazdasági.

VII. A transznacionális konfigurációs hálók konstitucionalizálása⁶²

A jelenlegi válság azonban egy központi vonatkozásban különbözik a korábbi válságoktól, mivel az államiság és a nemzeti konfigurációs hálók globalizációja együtt járt a világtársadalom transznacionális rétegének mélyreható strukturális átalakulásával. Ennek az átalakulásnak a központi/periféria megkülönböztetés jelentőségének folyamatos csökkenése és a funkcionális megkülönböztetésre mint szervezeti elvre való támaszkodás radikális növekedése a központi/periféria megkülönböztetésének központi strukturális összetevője.

⁶²

Ez a szakasz nagymértékben támaszkodik a transznacionális struktúrák részletesebb elemzésére, P.F. Kjaer, "A funkcionális szintézis metamorfózisa: A Continental European Perspective on Governance, Law and the Political in the Transnational Space", (2010) 2 *Wisconsin Law Review*.

transznacionális folyamatok.⁶³ Kettős mozgás van kibontakozóban, abban az értelemben, hogy a

az államiság globalizációja és a transznacionális struktúrák átkonfigurálása a központ/periféria megkülönböztetéstől a funkcionális differenciálódás irányába együttesen fejlődött. A gyarmati vállalat formájától a multinacionális vállalat felé való elmozdulás, valamint a gazdasági folyamatokkal és a más társadalmi szférákon belüli hasonló, bár gyakran még kezdetlegesebb struktúrákkal kapcsolatos, funkcionálisan elhatárolt szabályozó intézmények egész sorának - mint például a WTO, az IMF és a Világbank - megjelenése mélyreható változást jelentett, amely a dekolonializáció nyomán következett be. Ezek a struktúrák mélyen összefonódtak a nemzeti konfigurációkkal, ugyanakkor sajátos transznacionális dimenziót is tartalmaztak. A multinacionális cégek továbbra is szorosan beágyazódnak a jogi kultúrába és az üzleti tevékenység *gyakorlatába*, amely a származási helyük konfigurációját jellemzi, ugyanakkor hajlamosak egy további transznacionális dimenziót is kialakítani.

dimenzió, amely lehetővé teszi számukra, hogy globális szinten működjenek.⁶⁴ Kifejlesztik a

belső rendezés és mechanizmusok, amelyek célja annak biztosítása, hogy képesek legyenek a jelentéskomponensek, például a termékek, a tőke és az emberi erőforrások átültetésére a legkülönbözőbb konfigurációs környezetek egész sorába. Hasonló módon a nemzetközi közszervezetek is hajlamosak "államalapúak" maradni, abban az értelemben, hogy a delegálás alapján működnek, ugyanakkor kialakítanak egy további transznacionális dimenziót, amely olyan logika alapján működik, amelyet nem ragad meg a delegálás logikája.

küldöttség.⁶⁵ Egy metamorfózis zajlik, abban az értelemben, hogy számos új struktúrák, amelyek egyre inkább saját életet nyernek, a hagyományos

⁶³A strukturális minták reprodukciójának transznacionális rétege ugyanolyan régóta létezik, mint a modern államiság, abban az értelemben, hogy a modern államiság kialakulása Európában a transznacionális struktúrák fokozatos terjeszkedésével együtt bontakozott ki a gyarmati központ/periféria formában. Így az a fajta alkotmányos rend, amely a modern államokat és konfigurációs hálókat jellemzi, mindig is csak egy (nagyon fontos) dimenziója volt a transznacionális alkotmányos struktúrák sokkal összetettebb konglomerátumainak. Lásd még: J. Tully, "The Imperialism of Modern Constitutional Democracy", in: N. Walker & M. Loughlin, 20. jegyzet, *fentebb*.

⁶⁴L.C. Backer, "A gazdasági globalizáció és a globális magánjogalkotás hatékony rendszereinek felemelkedése: (2007) 37 *University of Connecticut Law Review*, 1739. o., Wal-Mart as Global Legislator.

⁶⁵J. Cohen & C.F. Sabel, "Globális demokrácia?" (2005) 37 *NYU Journal of International Law and*

nemzetközi közjogi és nemzetközi magánjogi formációk. ⁶⁶ Eddig a kapcsolat a

a nemzeti és a transznacionális struktúrák közötti kapcsolatot a kölcsönös növekedés viszonya jellemezte. Így még nem tudni, hogy a transznacionális *saját struktúrák milyen* mértékben rendelkeznek azzal a potenciállal, hogy háttérbe szorítsák a nemzeti konfigurációkat jellemző intézményi struktúrákat. Amikor Zhou Enlai, a kommunista Kína első miniszterelnökét a XX. század közepén megkérdezték, hogy mi a véleménye az 1789-es francia forradalom történelmi jelentőségéről, állítólag így válaszolt: "Túl korai lenne megmondani". Valószínűleg ugyanez a helyzet a nemzeti és a kialakulóban lévő transznacionális konfigurációk viszonyával kapcsolatban is.

A világtársadalom transznacionális rétegének átalakulásának következménye nemcsak az új szervezeti formák fokozatos megjelenése, mint például a multinacionális vállalatok a gazdasági szférában a XX. század folyamán, hanem a jog és a politika új formáinak megjelenése is, amelyek célja e szervezeti formák stabilizálása. A jogi diskurzusokon belül a transznacionális jog kialakulását többek között Amstutz, Koskenniemi és Teubner is intenzíven tárgyalta, miközben olyan jellemzőket emeltek ki, mint például

interkontextualitás, ⁶⁷ fokozatosodás, ⁶⁸ kognitivizálódás, ⁶⁹ hibriditás, ⁷⁰ fragmentálódás ⁷¹

⁶⁶ A. Fischer-Lescano & G. Teubner, *Regime-Kollisionen: Zur Fragmentierung des globalen Rechts*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 2006).

⁶⁷ M. Amstutz, "In Between Worlds: Marleasing and the Emergence of Interlegality in Legal Reasoning", (2005) 6 *European Law Journal*, 766. o.; *idem* & V. Karavas, "Weltrecht: Ein Derridasches Monster", in: G.-P. Calliess *et al.*, 24. sz. jegyzet *fentebb*.

⁶⁸ D.M. Trubek, P. Cottrell & M. Nance, "'Soft Law', 'Hard Law' and EU Integration", in: G. de Búrca & J. Scott (szerk.), *New Governance and Constitutionalism*, (Oxford: Hart Publishing, 2005); D.M. Trubek & L.G. Trubek, "The Open Method of Co-ordination and the Debate over 'Hard' and 'Soft' Law", in: *The Open Method of Co-ordination and the Debate over 'Hard' and 'Soft' Law: J. Zeitlin & P. Pochet (szerk.), The Open Method of Co-ordination in Action. The European Employment and Social Inclusion Strategies*, (Brüsszel: Peter Lang, 2005); J. Scott & D.M. Trubek, "Mind the Gap: Law and New Approaches to Governance in the European Union", (2002) 1 *European Law Journal*, 1. o., 1. o.

⁶⁹ M. Amstutz & V. Karavas, "Weltrecht: Ein Derridasches Monster", in: G.-P. Calliess *et al.*, 24. jegyzet *Supra*.

⁷⁰ I.-J. Sand, "Hibrid jog - Jog a differenciálódás és változás globális társadalmában", in: G.-P. Calliess *et al.*, 24. *lábjegyzet*.

⁷¹ M. Koskenniemi, "Formalismus, Fragmentierung, Freiheit - Kantische Themen im heutigen Völkerrecht", in: R. Kreide & A. Niederbeger (szerk.), *Transnationale Verrechtlichung. Nationale Demokratien im Kontext globaler Politik*, (Frankfurt aM: Campus Verlag, 2008); M. Koskenniemi & P. Leino, "Fragmentation of International Law? Postmodern Anxieties", (2002) 15 *Leiden Journal of International Law*, 553. o.

és heterarchia.⁷² A központi strukturális átalakulás, amely e mögött a A fejlemények azonban visszavezethetők a Luhmann "spekulatív hipotézisében" szereplő felismerésre, miszerint a jog jövőbeli átalakulása a területi határookra való támaszkodástól a funkcionális differenciálódásra való fokozott támaszkodás felé halad, a normatív elvárásoktól a kognitív elvárások felé való relatív elmozdulás alapján.

elvárások.⁷³

Bár elfogadjuk az alapfeltevéseket, vitathatjuk, hogy ez a nézőpont egy fontos szempontot tekintve kissé túlságosan elmarad. A modern jogrendszer a politikai rendszerrel szoros koevolúciós kapcsolatban alakult ki, és a transznacionális vagy világjog (*Weltrecht*) hívei implicit vagy explicit módon abból a feltételezésből indulnak ki.

hogy ez a szoros koevolúciós kapcsolat a globalizáció miatt gyengül.⁷⁴

Ez valóban így van, ha a politikai klasszikus és *de facto* (államközi) alapú koncepcióját tartjuk fenn viszonyítási pontként. De mi van akkor, ha a politikai rendszer is metamorfózison ment keresztül? Valóban, azt lehet állítani, hogy a jogon belüli interkontextualitás, kognitivizáció, hibriditás, fragmentáltság és heterarchia fogalmihoz hasonló strukturális átalakulások a politikai rendszeren belül is kimutathatók. Így a jog és a politika funkcionális szintézise talán egyáltalán nem tűnt el, csupán más formát ölt a világtársadalom transznacionális rétegében. Egy olyan forma, amely a politika klasszikus fogalmi apparátusán keresztül nézve megfigyelhetetlen marad. Ehelyett a politika új kontextus és funkcióspecifikus fogalmára van szükség, ugyanúgy, ahogy a globális jogi szférában zajló fejlemények a transznacionális jog új fogalmát igénylik.

⁷²

G. Teubner & A. Fischer-Lescano
jegyzete

66 *supra*; A. Fischer-Lescano & G. Teubner, "Regime-

Ütközések: (2004) 25 *Michigan Journal of International Law*, 999. o., "The Vain Search for Legal Unity in the Fragmentation of Global Law" (A jogi egység hiábavaló keresése a globális jog széttöredezettségében).

⁷³ N. Luhmann, "Die Weltgesellschaft", (1971) 57 *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 1. o., 1. o.

⁷⁴ Például G. Teubner, "Self-Constitutionalizing TNCs? On the Linkage of 'Private' and 'Public' (A "magán" és a "köz" összekapcsolásáról).

Vállalati magatartási kódexek", in: G.-P. Calliess (szerk.) "Governing Transnational Corporations - Public and Private Perspectives", *Indiana Journal of Global Legal Studies*, megjelenés: 2010.

Manapság a funkcionális, nem pedig a területi határok mentén szerveződő konfiguratív struktúrák a legkülönbélebb területeken léteznek. Először is, a valódi politikai

75

olyan szervezetek jöttek létre, mint a WTO, a WHO, a FAO és így tovább.

Bár ezek a struktúrák különböző tartalmi kérdésekkel foglalkoznak, politikai szervezetek maradnak abban az értelemben, hogy működésük a politikai racionalitásnak van alárendelve, ahogyan különböző mértékben támaszkodnak a kényszerítő megfelelési mechanizmusokra is. Másodszor, az (egyre inkább) autonóm struktúrák, mint például a multinacionális cégek és a globálisan működő nem kormányzati szervezetek, azzal a kérdéssel szembesülnek, hogy hogyan tartsák fenn a belső rendet, miközben egy több kontextusú környezetben működnek. A multinacionális vállalatok összetett konglomerátumok, amelyek jellemzően leányvállalatok sokaságát veszélyeztetik, ami például a hatalom (de-)centralizációjának mértékét visszatérő kérdéssé teszi. Így egyetlen multinacionális vállalat sem működhet kifinomult hierarchikus ellenőrzési mechanizmusok nélkül a döntéshozatali eljárások, értékelési rendszerek és auditálási rendszerek tekintetében, amelyek szorosan kapcsolódnak az alacsonyabb szintek negatív szankcionálásának képességéhez és az ezen ellenőrzési mechanizmusok alkalmazását irányító, sűrűn meghatározott normák létrehozásához. A transznacionális magánstruktúráknak azzal a hobbesi kérdéssel is szembe kell nézniük, hogy miként tartható fenn a társadalmi rend. Harmadszor, a transznacionálisan működő szervezetek állandó erőfeszítéseket tesznek a társadalmi környezetükkel való kapcsolatok stabilizálására. Itt különbséget lehet tenni a rendszeren belüli és a rendszeren kívüli kapcsolatok között. Amikor a multinacionális vállalatok alvállalkozókkal és beszállítói hálózatokkal lépnek kapcsolatba, ez egy olyan folyamat, amely a gazdasági mezőn belül bontakozik ki. A kutatóintézetekkel, hatóságokkal és nem kormányzati szervezetekkel való kapcsolatok viszont jelentősen kívül esnek a gazdasági mezőn. A kapcsolatok eltérő jellege ellenére az ilyen interakciók strukturálására hasonló intézményi formák alakulnak ki. Míg azonban az első dimenzióban valószínűleg a funkcionális dimenzió (*Sachdimenzió*) áll a középpontban, mivel a szereplők ugyanazon a területen működnek, addig a második dimenzióban valószínűleg a társadalmi dimenzió (*Sozialdimenzió*) erősebb. Amikor a

75

Ez a fejlődés már régóta folyamatban van, mivel az első működőképes nemzetközi szervezetek a tizenkilencedik századig nyúlik vissza.

39

Ha a kérdéses kérdés a társadalom különböző szférái közötti szakadék áthidalásának szükségességével jár, általában nagyobb szükség van olyan tárgyalási vagy párbeszédrendszerekre, amelyekből közös alapot lehet találni.

Emellett megfigyelhető olyan átfogó rendszerek kialakulása, amelyek egy adott funkcionálisan lehatárolt területen belül a köz- és magánelemek egész sorát kötik össze. A szabályozó szervezetek, valamint a multinacionális vállalatok esetében közös, hogy hajlamosak nagyobb konglomerátumok részévé válni, abban az értelemben, hogy a megfigyelők sokasága - termelők, fogyasztók, szabályozók stb. formájában - olyan funkcionálisan meghatározott konfigurációs folyamatok részévé válik, amelyek a szóban forgó szereplők közötti elvárások konvergenciáját eredményezik egy (többé-kevésbé jól kidolgozott) elv- és normakészlet alapján.

és szabályok, amelyek együttesen egy "magasabb rendet"⁷⁶ alkotnak. Ráadásul az ilyen

a fejlemények független hatósági források kialakulását vonják maguk után. Ennek egyik legfontosabb példája a "tudományos ismeretek" szerepe a kockázatszabályozásban (például az EU komitológiai struktúráiban, a WTO SPS-bizottságában és a magán önszabályozó testületekben). Más esetekben a funkcionális rendszerek gerincét általában a globálisan alkalmazott rangsorolási eszközöket kifejlesztő szakosodott intézmények kialakulása alkotja. Ez a helyzet például a következők esetében

a tőkepiacokkal, a sporttal,⁷⁷ a sajtószabadsággal⁷⁸ és a felsőoktatással⁷⁹ kapcsolatban.

oktatás.⁸⁰ Az ilyen rangsorolási eszközök olyan formákként szolgálnak, amelyeken keresztül a műveletek

a kérdéses területen belüli szereplők összehasonlítása, ezáltal egy globális kognitív tér létrehozása. A rangsorolás és a teljesítményértékelés eszközeit a következők megállapítására használják

⁷⁶ S.D. Krasner, "Strukturális okok és rezsimkövetkezmények: a rezsim mint beavatkozó változó", in: *idem.* (szerk.), *International Regimes*, (Ithaca NY: Cornell University Press, 1983).

⁷⁷ A hitelminősítő intézetekkel kapcsolatban lásd: T.J. Sinclair, "Global Monitor: Bond Rating Agencies", (2003) 1 *New Political Economy*, 147. o.

⁷⁸ T. Werron, *Der Weltsport und sein Publikum. Zur Autonomie und Entstehung des modernen Sports*, (Weilerswist: Velbrueck Verlag, 2009).

⁷⁹ Lásd például a Riporterek Határok Nélkül által készített Globális Sajtószabadság Indexet, amely a következő címen érhető el: http://www.rsf.org/index.php?page=rubrique&id_rubrique=2.

⁸⁰ Például a Shanghai Ranking, amely a következő címen érhető el: <http://www.arwu.org>; és a The Times

Higher

Az oktatási rangsor elérhető a következő címen: <http://www.timeshighereducation.co.uk>.

olyan alapstruktúrák, amelyekkel a szóban forgó funkcionális területen belül más szereplők rendelkeznek.

hogyan pozícionálják magukat.

81

Ezek képezik a következő alkotóelemeket globális hatókörű, funkcionálisan körülhatárolt univerzumok. Egyes esetekben a rangsorokat ráadásul olyan tanúsítási eszközök egészítik ki, mint például az ISO (termékszabványok) és a FLO-CERT (Fairtrade Termelési Folyamatok és Termékek Független Nemzetközi Tanúsító Ügynöksége) által kifejlesztett eszközök, amelyek még inkább proaktív módon igyekeznek átalakítani a szereplők működési módját egy adott területen belül.

Ha egy kicsit mélyebbre ásunk, megfigyelhetjük, hogy a transznacionális struktúrák számos olyan fogalmat vettek át, amelyek funkcionális megfelelőiként szolgálnak a nemzetállami formában a politika konstitutív infrastruktúráját biztosító fogalmaknak. A "nemzet", a "közsféra", a "képviselő" és a "delegálás" fogalmait az "érdekeltek", az "átláthatóság", az "önképviselő" és az "elszámoltathatóság" fogalmai váltják fel. A transznacionális fogalmak kognitív összetevője jóval magasabb, mint nemzetállami megfelelőiké, ezzel is illusztrálva, hogy nemcsak a transznacionális jog, hanem a transznacionális politika is magas fokú kognitivizációval jellemezhető.

Érdekeltek felek: A nemzetállami politikai rendszer a nemzetre (vagy "a népre") támaszkodik, amelyet általános és absztrakt jogi konstrukcióként értelmeznek, annak érdekében, hogy

(1) hatalmuk hatókörének körülhatárolása; (2) olyan formaként, amelyen keresztül a hatalom a társadalom más részeire is áttérjed; (3) és olyan formaként, amelyen keresztül a társadalmi komplexitás csökken, abban az értelemben, hogy a nemzet fogalmát arra használják, hogy körülhatárolják a világnak azt a részét, amelyet egy adott politikai alrendszer figyelembe vesz a döntéshozatal során. Ez utóbbi forma szorosan kapcsolódik a demokrácia fogalmához. A demokrácia olyan sajátos formaként értelmezhető, amelyen keresztül a politikai rendszer saját környezetét figyeli - egy olyan formaként, amelyet a stabilitás és a változás kettőssége jellemez, abban az értelemben, hogy a nép, a népfelfogáson keresztül a

81

A hitelminősítő intézeteknek a globális pénzügyi rendszerrel kapcsolatos alkotó szerepéről lásd T.J. Sinclair,

"A felnőtté válás és a meggazdagodás problémái: Hogyan váltak az igazán homályosak nagyon fontossá a globális pénzügyi piacon és mindannyiunk számára" (Gépirat, a szerzőnél).

a nemzetet (viszonylag) stabil entitásként határozzák meg, ugyanakkor a "nép természete", a preferenciák, érdekek és normák szempontjából dinamikus, ami lehetővé teszi a politikai rendszer számára, hogy növelje reflexivitásának szintjét, és ezáltal alkalmazkodási képességét, amikor a környezetében változások következnek be. A demokrácia sajátossága tehát (más uralmi formákkal, például a feudalizmussal és a totalitarizmussal szemben) az, hogy a nemzet keretein belül nyitott marad a jövőre nézve, abban az értelemben, hogy mi számít politikailag releváns problémának, illetve hogyan kell azt kezelni.

felírták.⁸² Ebben a konkrét értelemben a demokráciát a magas szintű alkalmazkodóképesség, és valószínűleg ez az oka annak, hogy az eddig létező más uralmi formákkal szemben "evolúciósan felsőbbrendűnek" bizonyult.

Az érdekelt felek fogalma lényegében hasonló szerepet tölt be a transznacionális térben. A transznacionális struktúrákat a területileg lehatárolt poliszok hiánya jellemzi, ami szisztematikus bizonytalanságot eredményez azzal kapcsolatban, hogy mi a "kollektíva", mi ellen irányul a transznacionális struktúrákon belüli döntéshozatal, ahogyan az is bizonytalan marad, hogy pontosan kiket is érintenek ezek a döntések. Sokkal bizonytalanabb marad, hogy a transznacionális struktúráknak a társadalmi környezet mely szegmensét kell figyelniük ahhoz, hogy képesek legyenek alkalmazkodni környezetük változásaihoz. Az érdekelt felek fogalma válasznak tekinthető erre a bizonytalanságra. Az érdekelt felek a "szereplők" intézményesített csoportja, akik az "érintett felek" státuszát kapják, és ezáltal jogot kapnak arra, hogy "beleszóljanak" a döntéshozatali folyamatokba, ugyanakkor az ilyen döntések címzettjeiként is szolgálnak. Az érintettek státusza tehát olyan formaként szolgál, amelyen keresztül a szóban forgó szervezet lehatárolja társadalmi környezetének azt a részét, amelyet működőképessége szempontjából relevánsnak tart. Ez az a forma, amelyen keresztül továbbítja az általa előállított jelentéskomponenseket, ugyanakkor olyan keretként is szolgál, amelyen keresztül a társadalmi környezetében bekövetkező változások megfigyelhetők, és ezáltal a fokozott alkalmazkodóképesség alapját képezi a fokozott reflexivitás révén. Történelmi perspektívából nézve a nemzetek ritkán voltak

⁸² M. Foucault, *Il faut défendre la Société. Cours au Collège de France, 1975-76*, (Paris: Gallimard, 1997), 24. o. és köv.; N. Luhmann, "Die Zukunft der Demokratie", in: *idem, Soziologische Aufklärung, 4. kötet. Beiträge zur Funktionalen Differenzierung der Gesellschaft*, (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994).

kiterjedésük és összetételük tekintetében különösen stabilak. Az érdekeltek formája azonban még ennél is "képlékenyebb". A befogadás és a kizárás dinamikája sokkal nagyobb sebességgel működik az érdekeltek vonatkozásában, és ebben az értelemben az érdekeltek rendszereinek határai rendkívül esetlegesek. Ez a rugalmasság egyrészt alkalmazkodóbbá teszi őket, mint a nemzet formáját, és ezáltal potenciálisan még "evolúciós szempontból is magasabb rendűvé", mint a demokratikus struktúrák. Másfelől az ilyen rugalmasságért fizetett ár a "mélység elvesztése", abban az értelemben, hogy az a fajta hatás, amelyet ezzel a formával el lehet érni, viszonylag korlátozott lehet.

Átláthatóság: A nemzetállami kontextusban a nyilvánosságot széles körben úgy értelmezik, mint

az a forma, amelyen keresztül az akaratképzés a politeiában végbemegy.⁸³ A radikális a társadalmi összetettség növekedése azt jelenti, hogy a közsférában csak nagyon korlátozott számú, potenciálisan releváns kérdést lehet feldolgozni. Bár a nyilvánosság központi elemeként szolgáló tömegtájékoztatási rendszer az elmúlt évtizedekben mélyreható globalizáción ment keresztül, a nyilvánosság alapvetően továbbra is

a nemzetállami formára korlátozódik.⁸⁴ A transznacionális térben az olyan szervezetek, mint a

a multinacionális cégek, a nemzetközi köz- és magánszervezetek és más transznacionális szervezetek ehelyett önreflexív folyamatok alapján olyan átláthatósági elveket és politikákat dolgoztak ki, amelyek célja, hogy más struktúrák által jobban *megfigyelhetővé váljanak*. Ilyen struktúrák például a dokumentumokhoz való hozzáférést lehetővé tevő szabályok a nemzetközi közjogi szervezeteken belül, valamint a pénzügyi számviteli standardok globális rendszerének kialakítása felé tett lépések. Ismét a kognitív struktúrákra való fokozott támaszkodást látjuk, abban az értelemben, hogy az átláthatóság stratégiái lehetővé teszik a társadalmi entitások számára, hogy megfigyeljék a más társadalmi struktúrákon belüli fejleményeket.

⁸³ J. Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, [1962] 1990).

⁸⁴ „Az európai kontextust illetően azonban lásd: K. Eder, "Zur Transformation nationalstaatlicher Öffentlichkeiten in Europa. Von der Sprachgemeinschaft zur issue spezifischen Kommunikationsgemeinschaft", (2000) 10 *Berliner Journal für Soziologie*, p. 167; *idem* & H.J. Trenz, "The democratising dynamics of an European public sphere. Towards a theory of democratic functionalism", (2004) 7 *European Journal of Social Theory*, 5. o. Habermas is elismeri a nyilvánosság strukturális függőségét a tömegmédia autonóm funkcionális rendszerének meglététől. Lásd J. Habermas, "Hat die Demokratie noch eine epistemische Dimension?"

Empirische Forschung und normative Theorie", in: *idem, Ach, Europa*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 2008), 139. o.

43

entitásoknak, és ennek megfelelően alkalmazkodni, anélkül, hogy szükségszerűen részt vennének a közös akaratformálás igényes feladatában.

Önképviselés: A kontinentális filozófiában a reprezentáció fogalmát már régen dekonstruálták. A jog- és politikaelméleten belül azonban ezt nagyrészt figyelmen kívül hagyták, ahogyan a nemzetek önértelmezését és intézményi berendezkedését is.

az állami demokráciák továbbra is a képviselő dualista koncepciójára támaszkodnak.⁸⁵
A

a demokráciákra jellemző képviselői struktúrák hiányában a transznacionális térben működő entitások ehelyett arra kényszerültek, hogy az önreprezentáció stratégiáit a - habermasi kifejezéssel élve - dramaturgiai racionalitás alapján alakítsák ki. A transznacionális struktúrák újra reprezentálják magukat a környezetük felé. Az állami szervezetek politikai programokat dolgoznak ki, és célokat tűznek ki azok megvalósítására, ahogyan a multinacionális vállalatok és a nem kormányzati szervezetek etikai chartákat dolgoznak ki arra vonatkozóan, hogy miként végzik tevékenységüket. Nyilvánosan kinyilvánítják szándékaikat olyan illokúciós aktusok formájában, amelyek általában (inkább)

vagy kevésbé) önkötő.⁸⁶

Elszámoltathatóság: A képviselő fogalmához szorosan kapcsolódik a delegálás fogalma, amely fontos szerepet játszik az államok intézményi felépítésében, valamint a transznacionális réteggel való kölcsönhatásban, a hatáskörök nemzetközi szervezetekre történő átruházása miatt. A delegálás azonban mindig több mint egyszerű delegálás. A jogi hatáskörök minden egyes átruházása magában foglalja azon struktúrák autonómiájának *de facto* elismerését, amelyekre a hatásköröket átruházzák. Az átruházás alapján működő struktúrák hajlamosak jelentős mérlegelési jogköröket gyakorolni, és a szakpolitikai területeket olyan módon kialakítani, amely korlátozott számú, de a hatáskörökkel rendelkező szervezetet eredményez.

⁸⁵

A politikai és jogi elméletben a képviselő fogalmának megsemmisítő kritikáját lásd H. Brunkhorst, "Alkotmányosság és demokrácia a világtársadalomban", in: P. Dobner & M. Loughlin (szerk.), 19. jegyzet, 195. o. és azt követő oldalak.

⁸⁶ Erről a nézőpontról lásd különösen Martin Herberg munkáját: például *Globalisierung und private Selbstregulierung. Umweltschutz in multinationalen Unternehmen*, (Frankfurt aM: Campus Verlag, 2007); *idem*, "Global Legal Pluralism and Interlegality: Environmental Self-Regulation in Multinational Enterprises as Global Law-Making", in: O. Dilling, M. Herberg & G Winter (szerk.), *Responsible Business. Self- Governance and Law*

in Transnational Economic Transactions, (Oxford: Hart Publishing, 2008).

a szakpolitika továbbfejlesztésének lehetőségei. Emellett hajlamosak sajátos normákat és

saját jogú politikai szereplőkké válnak.⁸⁷ A hatáskörök átruházása mindig magában foglalja

egy lépés az ismeretlenbe és az ellenőrizhetetlenbe. Így a delegálással ellenőrizhető dolgok és a ténylegesen létező struktúrák között "szakadék" keletkezik. Ez a rés az, amelyet az elszámoltathatósági intézkedések különböző formáinak megjelenésével töltenek ki, például az elszámoltathatósági charták kidolgozásával, amelyek működési szabványokat és normákat határoznak meg. Ez a fejlődés szorosan összefügghet az "igazoláshoz való jog" kialakulásával is, abban az értelemben, hogy az adott tevékenység által (negatívan) érintett megfigyelők hajlamosak arra, hogy olyan állítások kidolgozása, amelyek szerint a hatást igazolni kell.⁸⁸

A politika transznacionális formájának fent vázolt különböző dimenzióit az elmúlt évtizedekben széles körben megvitatták és elemezték a tudósok. Úgy tűnik, hogy hiányzik egy olyan általános elmélet kidolgozása, amely képes ezeket szisztematikusan összekapcsolni. Elszigetelten vizsgálva e dimenziók egymást támogató jellege nem egyértelmű. Csak egy általánosabb fogalmi keret teszi lehetővé, hogy empirikusan megfigyeljük, hogy a megfigyelt jelenségek milyen mértékben alkotnak, vagy potenciálisan képesek alkotni a nemzeti konfigurációkon túli "magasabb rendű" jelenségeket.

Ezenkívül szisztematikusan tisztázni kell a politika transznacionális formája és a jog transznacionális formái közötti kapcsolatot. Az ilyen jellegű áthidalások legígéretesebb eszköze az alkotmányos koncepció. A nemzeti konfigurációkkal kapcsolatban a jog és a politika alkotmányokon keresztül történő összekapcsolása a kölcsönösen előnyös (ön)kötöttség egy olyan formájaként szolgál, amely alapot teremt a változás és a stabilitás közötti kölcsönös növekedési viszony kialakításához. A lényegében

⁸⁷ J. Cohen & C.F. Sabel, "Globális demokrácia?" (2005) *4NYU Journal of International Law and Politics*, 763. o.

⁸⁸ J. Neyer, "Az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek igazságszolgáltatási deficitje", in: Joerges & P.F. Kjaer (szerk.), *Transnational Standards of Social Protection: Contrasting European and International Governance*, (Oslo: Arena Report Series, 2008); Általánosabban és tisztán elemző jelleggel lásd: R. Forst, *Das Recht auf Rechtfertigung - Elemente einer konstruktivistischen Theorie der Gerechtigkeit*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 2007).

a transznacionális jog és politika eltérő funkciója és formája a nemzetállami joghoz és politikához képest, az alkotmányos kötöttségnek azonban egészen másképp kellene kinéznie. Bár a változás és a stabilitás, az esetlegesség és a bizonyosság közötti feszültségek nagyon hasonlóak, az érintett intézményi struktúrák nagyon különbözőek. De, mint már jeleztük, az alkotmányos fogalmat mindig is egy intézményi struktúrák ⁸⁹ sokfélesége. Az állami alkotmányok mellett a koncepciót azóta egyházi alkotmányok, *vállalati* alkotmányok (*Unternehmensverfassungen*), munkajogi alkotmányok és gazdasági alkotmányok esetében. Mindezen esetekben az alkotmányok olyan eszközként értelmezhetők, amelyek politikai funkciójukban keretbe foglalják a szabály- és normarendszert, amely meghatározza egy adott társadalmi egységen belül a formális struktúrát, a döntési hatásköröket és a hierarchikus alapú hatalmi *helyeket*, *ugyanakkor* jogi funkciójukban lefektetik az ilyen egységen belüli normák közötti konfliktusok strukturálásának elveit. Az alkotmányok ebben az értelemben a társadalmi entitások irányítását lehetővé tevő és korlátozó szabályokat határoznak meg.

A transznacionális térre átültetve ez a meghatározás lehetővé teszi, hogy azt állítsuk, hogy a transznacionális szférában már számos alkotmány létezik, abban az értelemben, hogy a vállalatok, a nemzetközi magán- és állami szervezetek és a nem kormányzati szervezetek mind rendelkeznek - többé-kevésbé fejlett - alkotmányos struktúrákkal. A fenti definíciót követve azonban ezek az alkotmányok "belső alkotmányok", abban az értelemben, hogy nagyon is kapcsolódnak a belső rend kérdéséhez. A külső dimenzió, vagyis az, hogy ezek az intézmények hogyan viszonyulnak társadalmi környezetükhöz, és pontosabban, hogyan kezelik az aszimmetriákat, a kizorító hatásokat és a negatív externáliákat, más problémákat vet fel. Mivel a heterarchikus kormányzati struktúrák, amelyek rezsimek formájában a hierarchikus struktúrák között szoktak kialakulni, önmagukban is struktúrák, abban az értelemben, hogy önálló társadalmi hatásokat váltanak ki, a megengedő és korlátozó szabályok más-más csoportját kell alkalmazni.

⁸⁹

R. Koselleck, "Begriffsgeschichtliche Probleme der Verfassungsgeschichtsschreibung", in: *idem*, *Begriffsgeschichten: Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und Sozialen Sprache*, (Frankfurt aM: Suhrkamp Verlag, 2006).

ezekhez a struktúrákhoz képest alakulnak ki. Azt lehet állítani, hogy az ilyen nem hierarchikus koordinációs folyamatok alkotmányosodási folyamatok tárgyát képezik, amennyiben olyan jogilag rögzített elvekre támaszkodnak, amelyek meghatározzák a szereplők bevonását, valamint a döntéshozatal jól kidolgozott eljárásait.

A harmadik dimenzió az átfogó konfigurációkhoz kapcsolódik, amelyek akkor jönnek létre, amikor a szereplők, szervezetek és az egymásra épülő irányítási struktúrák sokaságát egy elveken alapuló és jogilag megerősített átfogó keretbe kapcsolják. Az alkotmányosság kifejezés, bár hagyományosan az alkotmányok elméletére utal, hasznos kifejezés lehet az ilyen elemek leírására. Az ilyen konfigurációk szorosan kapcsolódnak a transznacionális térben egy átfogó rend létrehozásával foglalkozó napirendhez, amely eddig csak részben valósult meg. Így a transznacionális kontextusban az alkotmányosság kifejezés egyszerre szolgálhat szabályozási eszmeeként és egy olyan új rend embrionális jellemzőinek leírási alapjául, amely képes a megváltozott strukturális feltételek mellett az összeolvadást megfékezni.

VIII. Következtetés

A 2008-as válság egy kettős mozgást tükröz, amely a a nemzeti konfigurációk fokozódó globalizációja és ezáltal a nemzeti konfigurációk közötti kapcsolat megingása, valamint a világtársadalom transznacionális rétege strukturális összetételének átalakulása formájában jelentkezett. Olyan változások következtek be, amelyek nem tükröződtek megfelelően a stabilizáló struktúrák megfelelő kiigazításaiban, amelyekre a gazdasági és egyéb társadalmi reprodukciós formák támaszkodnak, és ezáltal megteremtették az alapot a gyorsulás, az aszimmetrikus kapcsolatok és az összeolvadás révén történő túlterjeszkedéshez, amely túlterjeszkedéshez, szétváláshoz és az azt követő összeomláshoz vezetett. A válasznak ezért két, egyaránt fontos és egymással összefüggő dimenzióra kell támaszkodnia: először is a világgazdaság új közjogi alkotmányos rendjének (Bretton Woods II.) létrehozására, amelynek megfelelően tükröznie kell a világgazdaság globalizációjának jelenlegi fokát és a nemzeti konfigurációk relatív súlyát. Ázsia felemelkedésének tükröződnie kell abban az intézményi rendszerben, amely a világgazdaságot irányítja.

világgazdaság. Ennek a lépésnek egy globális valutaegység létrehozását is magában kell foglalnia, amelynek célja, hogy elkerülje azokat a katasztrofális hatású átalakulási folyamatokat, amelyek minden olyan alkalommal bekövetkeznek, amikor a strukturális átalakulások a globális horgonyvaluta megváltoztatását teszik szükségessé. Egy ilyen új globális szabályozási struktúra azonban nem kevesebb, hanem több transznacionalitást fog jelenteni, és ezáltal további alkotmányos intézkedésekre lesz szükség a nemzetközi közstruktúrák transznacionális dimenziójának stabilizálása és ellenőrzése érdekében.

Másodszor, a magánjogi alkotmányos megállapodások már létező, de nagyon szétszórt formáit a vállalatok, a kereskedelmi szövetségek, az önszabályozási keretek, a kollegiális intézmények stb. tekintetében meg kellene erősíteni és rendszerezni, ezáltal növelve az ilyen folyamatokból eredő kettős reflexivitást, hogy a rendszeren belüli és a rendszerek közötti, egymást kölcsönösen erősítő hálót hozzanak létre, vagyis mind a gazdasági rendszer belső stabilizációja, *mind a gazdasági reprodukció külső hatása* tekintetében. A gyakorlatban a társadalmi szektorok önkonstituálása a belső rendezési mechanizmusok fokozott létrehozásán keresztül a második rendű politika egyfajta transznacionális változatának intézményesülését jelenti a nem állami társadalmi struktúrákon belül, amelyek a nemzeti konfigurációkat jellemzik, valamint e struktúrák jogi alátámasztását a normák hierarchiáján keresztül.